

Lunds universitet
Historiska Institutionen
HISK37
Examinator: Hanne Sanders
Handledare: Svante Norrhem
Juni 2020

Farliga förbindelser

**Betydelsen av vänskap, status och suveränitet i diskussioner om
svensk allianspolitik 1680–1683**

Viggo Johnsson

Abstract

The present study examines the discussions about alliance policy in the Swedish council of the realm 1680-1683. Taking issue with earlier research that has portrayed the Swedish foreign policy during this period in realist terms, the study instead uses the concepts of friendship, status and sovereignty to give context to the arguments used by the council when discussing alliance partners. Regarding friendship the study argues that criticism levelled at potential alliances with France focused on interpersonal aspects where France was portrayed, contrary to contemporary ideas of friendship, as failing to respect the Swedish king as an equal sovereign. An alliance with France was also problematic from the perspective of status. The study shows that the council worried about Sweden's reputation in Germany and its position as guarantor of the peace of Westphalia, which were perceived to be threatened by the Swedish ties to France and its policy of reunions. Sweden's alliance with Austria from 1681 and onwards was however also problematic since Austria was waging war on protestant rebels and demanded military support Sweden did not have the resources to provide in its conflict with the ottoman empire. The study also argues that concern about the Swedish king's sovereignty can explain why the council on several occasions expressed objections to alliances and subsidy treaties in general. The council did not want the Swedish king to be perceived as dependent on others for his claims to power. Contrary to theories claiming that international systems based on sovereign states are defined by anarchy, the study furthermore argues that the Swedish council of the realm paid respect to international norms and expected others to do the same. In general, the study argues that it is beneficial to view the international system in early modern Europe as a 'society of princes' rather than a sovereign states system in realist terms, if one seeks to understand how the international actors themselves viewed their political actions.

Innehållsförteckning

Inledning	1
Frågeställningar:	4
Metod	5
Forskningsläge	8
Begrepp	12
Vänskap	12
Status	14
Statssuveränitet	16
Sverige i 1680-talets Europa	19
Undersökning	24
Två omröstningar om allianser	24
Vänskap	27
Subsidier	29
Att förklara sin dessein	31
Krigsminnen	33
Hur Frankrike blev en dålig vän	36
Holland blir en god vän	37
Status	37
Westfaliska freden	38
Anseendet i Tyskland	41
Religion	43
Sammanfattning	47
Suveränitet	48
Bestå av sig själv	49
Farliga pengar	51
Lag och rätt	53
Sammanfattning	56
Slutdiskussion	57
Källförteckning	60
Otryckt källmaterial	60
Litteratur	60
Uppslagsverk	63

Inledning

Morgonen den 4:e december 1676 mötte den svenska hären under Karl XI den danska hären under Kristian V på slagfältet utanför Lund. På kvällen låg 2500–3000 svenska soldater döda, detta av en ursprunglig styrka på ca 8000 man. Trots fruktansvärda förluster var slaget vid Lund ändå en av få ljuspunkter – danskarna hade förlorat ännu fler, i ett krig som annars var en katastrof för Sverige. En stor del av flottan skulle snart komma att befinna sig på östersjöns botten efter nederlag till sjöss mot Danmark och Holland¹. De svenska territorierna i Tyskland som man tillkämpat sig under 30-åriga kriget skulle komma att överges efter hopplösa strider mot bland annat den Tyskromerska kejsaren och kurfursten av Brandenburg.² Fredrik Ferdinand Carlson sammanfattar i band 3 av *Sveriges historia under konungarne av Pfalziska huset* från 1874 situationen i Sverige efter det skånska kriget följande:

Alla de tyska länder Sverige förvärfat, hade varit inkräktade af främmande härar och svårt förödda. Alla de eröfrade landskaperna inom halfön hade sett fientliga skaror på sin jord. Skatterna uppdrifna till det yttersta, hade tömt folkets tillgångar. Rikets ställning till utrikes makter var osäker: dess krigsmakt försvagad, dess flotta förstörd, under det tecknen på Europas politiska synkrets från mera än ett håll bebådade utbrottet af ett nytt krig.³

Alla dessa konsekvenser hade drabbat Sverige på grund av ett krig ingen i rikets styre hade velat ha. Det var på grund av Sveriges allians till Frankrike som landet hade dragits in i en europeisk storkonflikt som startat när Frankrike och England 1672 invaderat Holland. Insatserna var höga när man beslutade om ett europeiskt lands utrikespolitik under tidigmodern tid. Fel förbindelser riskerade alltid att leda till ofördelaktiga krig som i sin tur ledde till död och lidande. Man

¹ Holland syftar, som många nog känner till, rent formellt endast på en provins i den stat som vi känner som Nederländerna. Under slutet av 1600-talet likväl som idag användes dock termen ofta för att representera landet som helhet, varvid Holland är den vanligaste beteckningen som förekommer för landet i uppsatsens källmaterial. Ibland används där även beteckningen General-Staterna vilket var statens officiella namn under perioden. Då läsarna förmodligen är mer bekanta med namnet Holland kommer det dock vara den term som brukas inom uppsatsen. Det som åsyftas när beteckningen Holland används är alltså landet som helhet (dagens Nederländerna) och inte något annat.

² För förlusterna vid slaget vid Lund se: Arne Stade, ”Slaget vid Lund” i Göran Rystad (red) *Kampen om Skåne*, Lund: Historiska media, 2005, s.141; för sjökriget på Östersjön se: Finn Askgaard, ”Kampen till sjöss” i Göran Rystad (red), *Kampen om Skåne*, Lund: Historiska media, 2005 s.172–182; För Sveriges krig i Tyskland se: Ebbe Gyllenstierna, ”Kriget i Tyskland” i Göran Rystad (red), *Kampen om Skåne*, Lund: Historiska media, 2005 s.187–198

³ Fredrik Ferdinand Carlson, *Sveriges historia under konungarne af Pfalziska huset*, band 3, Stockholm: Norstedts, 1874, s.2

föreställer sig att det måste ha varit ett tungt ansvar som vilade på exempelvis de svenska statsmännens axlar.

Efter segern i 30-åriga kriget hade Sverige blivit en betydande maktfaktor i norra Europa. Där landet tidigare hade varit relativt isolerat i norr hade det via kriget kastats in i centrum för Europas blickfång. Sverige behöll efter kriget sin närvaro på kontinenten genom ett antal besittningar man erövrade i norra Tyskland, bland annat biskopsdömet Bremen-Verden, Vorpommern och städerna Stralsund, Wismar och Stettin. Genom att man blev utsedd till garant av de Westfaliska fredstraktaten blev det även Sveriges uppgift, tillsammans med Frankrike, att hålla fred i det Tyskromerska riket som Sverige via sina besittningar nu också var en del av. Ytterligare expansion av landets territorium skedde under Karl X när Skånelandskapen erövrades av Danmark. Efter det misslyckade kriget mot Danmark 1658–1660 avslutades dock försöken att expandera rikets territorium. Sverige ställde in sig på att försöka hålla fred.⁴

Freden placerade dock stora bördor på landets finanser. För att försvara sina nyförvärvade territorier behövde Sverige en stor krigsmakt. När arméerna inte kunde försörja sig själv i offensiva krig kostade de dock mer resurser än vad Sverige hade tillgång till. Landet blev därför alltmer beroende av framförallt Frankrike som varit Sveriges mest frekventa allierad under 1600-talet. Frankrike var villigt att betala subsidier, en dåtida term för militärbistånd, för att hålla den svenska krigsmakten på fötter.⁵ Löften om mer subsidier var det som övertalat det svenska styret att stödja Frankrikes krig mot Holland genom att anfälla kurfursten av Brandenburg från svenska Pommern.⁶ Frankrike hade gått till angrepp mot Holland 1672 efter ett hemligt avtal med den engelska kungen. Det så kallade fransk-holländska kriget utvecklade sig snabbt till ett europeiskt storkrig där förutom Holland, även bland annat den Tyskromerska kejsaren, Spanien, Brandenburg och de Lüneburgiska hertigarna opponerade sig mot Frankrike. England bytte efterhand sida. Sveriges krig mot Brandenburg gick redan dåligt när även Danmark förklarade

⁴ Michael Roberts, "Introduction" i Roberts, Michael (red): *Sweden's Age of Greatness 1632–1718*, London: The McMillan press, 1973, s.13–14

⁵ Svante Norrhem, *Mercenary Swedes: French subsidies to Sweden 1631–1796*, Lund: Nordic Academic Press, 2019 s.34–36

⁶ Roberts, 1973, s.12–15

landet krig 1675⁷. Det var tillslut fransk diplomati som fick rädda Sveriges territorier. Från 1678 slöt den franska kungen fred efter fred med sina forna fiender i den holländska staden Nijmegen. Franska trupper pressade till slut Danmark och Brandenburg att gå med på fred med Sverige där allt erövrat territorium lämnades tillbaka.⁸

Jag började intressera mig för Sveriges allianspolitik under 1680-talet som en brytningstid. När krutröken från det skånska kriget lagt sig behövde Sverige lägga en ny kurs. Det slutade med att Sverige bytte den franska alliansen mot en allians med Holland och det Tyskromerska riket och steg in i en fredsperiod som varade nästan 20 år.⁹ Under decenniet infördes också det kungliga enväldet, den stora reduktionen och indelningsverket. Årtiondet var uppenbarligen viktigt för utvecklingen i Sverige.

När jag började läsa det svenska riksrådets¹⁰ diskussioner om landets allianspolitik slogs jag dock av att många av diskussionerna är svårförståeliga för en nutida läsare. För att ta några exempel: Karl XI tycks i högre grad bedöma Ludvig XIV:s personliga egenskaper än den franska alliansens nytta för riket, långa debatter kan ägnas åt vad den svenska kungen har för rykte i Tyskland och på sommaren 1683 ägnas flera möten på rad om vilka ceremonier som bör tillämpas när man hälsar ryska diplomater välkomna.¹¹ Varför ägnade man sig åt sådan här fåfänga och sådana petitesser när man hade ett land att styra? Annan forskning som behandlar tidigmodern diplomati visar att det svenska riksrådet knappast var unikt i att visa mycket stor aktning för frågor vi idag kanske skulle anse vara småaktigheter.

⁷ Göran Rystad "Skånska kriget och kampen om hegemonin i Norden" i Rystad, Göran (red): *Kampen om Skåne*, Lund: Historiska media, 2005, s.20f

⁸ Göran Rystad "Vägen till fred" i Rystad, Göran (red): *Kampen om Skåne*, Lund: Historiska media, 2005 s.315–318

⁹ Sverige deltog i begränsad omfattning i det så kallade Pfalziska tronföljdskriget mellan 1688–1691. För Sveriges agerande där se t.ex. kapitel 7 av: Georg Landberg, *Den svenska utrikespolitikens historia*, band 1:3 1648–1697, Stockholm: Norstedts, 1952, s.240–261

¹⁰ Efter 1682 bytte riksrådet namn till kungliga rådet. Då funktionen för rådet var densamma kommer institutionen dock genomgående refereras till som riksrådet

¹¹ Se t.ex. RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 74, 18/10 1681; RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.77, 4/7 1682; RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 79, 24/8 1683, 27/8 1683

Gång på gång verkade storpolitiska skeenden börja handla om kläder, ceremonier och titlar.¹² Ska vi slippa dra slutsatsen att alla med makt för i tiden hade irrationella prioriteringar får man nog konstatera att det finns någon sorts kulturell barriär som gör att vi idag till viss del har svårt att förstå 1680-talets statsmän. För att förstå varför det svenska riksrådet under 1680-talet resonerade som det gjorde anser jag således att man måste sätta sig in i tidens politiska kultur.

Syftet med uppsatsen är att undersöka det svenska riksrådets syn på Sveriges allianspolitik under 1680-talet mot bakgrund av det sena 1600-talets idéer om internationell politik. De år som specifikt undersökts är åren 1680–1683. För att konkretisera något så abstrakt som 'idéer om internationell politik' har jag valt att analysera materialet utifrån tre begrepp som tycks ha varit centrala för européers konceptualisering av internationell politik under det sena 1600-talet. Begreppen är som följer: Vänskap, status och statsuveränitet.

Frågeställningar:

- Hur påverkade ideal om vänskap riksrådets diskussioner om allianspolitik?

Vilket kommer utvecklas under rubriken 'begrepp' nedan, betraktades allianser mellan länder under 1600-talet som vänskapsförbindelser mellan två furstar. För att besvara ovanstående fråga har jag framförallt undersökt vad vänskap tycks ha haft för innebörd för riksrådet. Starkt fokus har legat på när länder/furstar i det svenska riksrådets ögon bytte status från vän till fiende eller vice versa. Vad föranledde dessa skiften i benämning?

- Hur påverkade omtanke om monarkens status riksrådets diskussioner om allianspolitik?

Den svenska kungen ingick under 1600-talet i ett sammanhang av Europas andra furstar. Vilken roll spelade den svenska kungens rykte och anseende i denna gruppering när riksrådet fattade beslut? Med vilka metoder försökte Sverige stärka sin status i omvärlden?

- Hur påverkade idealet om den suveräna staten riksrådets diskussioner om allianspolitik?

1600-talets politiska filosofi präglades av idén om suveränitet. Någon eller några (vem specifikt tvistade de lärde om) inom staten ansågs ha absolut auktoritet över den. För att besvara

¹² Se t.ex. Toby Osborne, "The Surrogate War between the Savoys and the Medici: Sovereignty and Precedence in Early Modern Italy", *The International History Review*, 29:1, 2007; Niels May, "Staged sovereignty or aristocratic values?: Diplomatic ceremonial at the Westphalian peace negotiations (1643–1648)" i Tracey Sowerby & Jan Hennings (red): *Practices of Diplomacy in the Early Modern World c.1410-1800*, New York: Routledge, 2017

ovanstående fråga har jag undersökt hur föreställningen om den suveräna staten kan ha påverkat det svenska riksrådets syn på internationella förbindelser. Uppsatsen undersöker även till vilken grad riksrådet tycks ha upplevt två andra fenomen vi idag tenderar att koppla till den suveräna staten; en anarkisk internationell ordning och en princip om att varje land ska få sköta sina egna angelägenheter (inom uppsatsen kallad westfalisk suveränitet).

Metod

Det material uppsatsen analyserar består i det svenska riksrådets protokoll mellan 1680–1683. Riksrådet var en grupp adelsmän utsedda av monarken till att rådslå med honom/henne om landets styre. Traditionellt bestod riksrådet av män från de mäktigaste adelssläkterna. Karl XI började under sin regeringstid dock även befördra män ur lägre adelsskikt till rådet. Detta hörde samman med kungens ökade maktbefogenheter som genomdrevs under samma tid. Hela rådet var inte samlat på alla möten. De största mötena i det undersökta källmaterialet hade ca 16 råd plus kungen närvarande medan de minsta kunde ha så få som tre eller fyra. Kungen deltog oftast vid mötena men kunde ibland vara borta på andra uppdrag. Enligt regeringsformen från 1634 var fem poster i riksrådet var knutna till statsförvaltningen. Innehav av posten innebar då att man var chef över ett visst ämbetsverk; riksdrotsen över Svea Hovrätt, riksmarsken över Krigskollegiet, riksamiralen över Amiralitetskollegiet, rikskanslern för Kanslikollegiet och riksskattmästaren över Kammarkollegiet.¹³ Under de undersökta åren innehades posterna av följande män; riksdrots Magnus Gabriel de la Gardie, riksskattmästare Sten Bielke och riksamiral Hans Wachtmeister. Chefen över kansliet benämndes under perioden som kanslipresident istället för rikskansler, en post som under den undersökta perioden innehades av Bengt Oxenstierna. Riksmarsk tycks under perioden inte ha brukats som en titel. Ibland deltog personer som inte var riksråd i diskussionerna till exempel ämbetsmän vid kansliet eller hemkomna svenska diplomater.

¹³ Björn Asker, *Hur riket styrdes: Förvaltning politik och arkiv 1520–1920*, Riksarkivet, 2007, s.53–55; Gustaf Jonasson, "Bengt Oxenstierna" i *Svenskt biografiskt lexikon*, tillgänglig: <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/7886>, 1992–1994 (hämtad 19/5 2020)

Protokollen är skrivna för hand av kanslissekreterare som relativt ordagrant nedtecknade vad rådets medlemmar sade under mötena. Generellt gick mötena till så att ett antal dokument blev upplästa för rådet, exempelvis ett brev eller en relation, vilka ibland också bifogas i protokollen, varvid en diskussion om ett visst ämne startade. Diskussionerna kunde vara korta eller sträcka sig över tiotals sidor. Kom rådet fram till ett beslut markerades det med ordet "Resolv" varefter rådets beslut meddelas. Åtminstone under de möten jag granskat har det dock varit ovanligt att rådet kommit fram till konkreta beslut. I stora frågor kunde det förekomma omröstningar där varje närvarande medlem i rådet skulle meddela sin ståndpunkt. Omröstningen gick till så att varje medlem höll ett anförande där han beskrev hur han resonerade i frågan för att sedan deklarerade sin röst. Värt att påpeka är att rådet inte höll några bindande omröstningar. Kungen hade alltid det sista ordet. Alla riksråden har röstat i princip likadant i alla de omröstningar jag har tagit del av. Detta tyder på att det för rådet var viktigt att gemensamt sluta upp bakom den linje som tillslut fastslogs.

Ett fåtal personer upptar i de möten jag undersökt en majoritet av talarutrymmet. Även inom uppsatsen kommer vissa riksråd därför få mer uppmärksamhet än andra. Exempel på riksråd som talade mycket under de utrikespolitiska diskussionerna är Bengt Oxenstierna, Magnus Gabriel de la Gardie, Johan Stenbock, Clas Rålamb, Sten Bielke och Nils Brahe.¹⁴ Relevant för uppsatsen är att de la Gardie, Stenbock och Rålamb brukar klassificeras tillhörande det franskvänliga lägret i svensk utrikespolitik medan Bengt Oxenstierna istället propagerade för allianser med Holland och den Tyskromerska kejsaren.¹⁵

De möten som är relevanta för uppsatsen är dem där Sveriges allianspolitik diskuteras. Detta ämne förekommer endast i en liten andel av mötesprotokollen. För att hitta relevanta möten har jag därför utgått från protokollens register när det gäller protokollen från år 1680 och 1682. Registren ger generellt viss kontext till de ord man där kan slå på. Genom att gå igenom registren

¹⁴ Clas Rålamb och Nils Brahe lämnade riksrådet efter år 1682

¹⁵ Georg Wittrock, "Magnus Gabriel de la Gardie", i *Svenskt biografiskt lexikon*, tillgänglig: <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/17381>, 1931 (hämtad 19/5 2020); Stellan Dahlgren, "Johan Gabriel Stenbock" i *Svenskt biografiskt lexikon*, tillgänglig: <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/20071>, 2007–2011 (hämtad 19/5 2020), Björn Asker, "Clas Rålamb" i *Svenskt biografiskt lexikon*, tillgänglig: <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/6296>, 2000–2002 (hämtad 19/5 2020)

i sin helhet har det därför inte varit speciellt svårt att identifiera vilka möten där allianser diskuteras.

För år 1681 finns bara ett möte som avhandlar allianspolitiken vilket är samlat i sitt eget protokoll. Enligt Rudolf Fåhræus hade Karl XI velat hålla rådet utanför förhandlingarna det året.¹⁶ 1683–1685 har rådets diskussioner om utrikespolitik samlats i en egen protokollsamling. Där har jag således gått igenom alla möten från 1683. Protokollen har tagits del av i inscannad form via riksarkivets hemsida. För de undersökta mötena från 1680 och 1682 har jag transkriberat all text till datorskrivna sidor. För år 1681 och 1683 har jag istället fört anteckningar över varje genomgången sida och excerperat citat jag funnit intressanta för uppsatsens syfte. Andelen diskussioner är inte jämnt fördelade mellan de olika åren. Från 1681 finns som nämnt ovan exempelvis bara ett (förvisso långt) möte omfattande ca. 70 sidor medan de utrikespolitiska mötesprotokollen för år 1683 omfattar ca 350 sidor.

För att besvara uppsatsens frågeställningar har två typer av uttalanden eftersökts i materialet nämligen: åsikter och argument. Jag har alltså specifikt försökt upphitta tillfällen dels då riksråden faller någon form av känslomässig värdering kring det som diskuteras till exempel när ett visst förande beskrivs som vidrigt, förnedrande, eller generöst, dels då medlemmar ur riksrådet argumenterar för ett visst beslut. När riksrådet diskuterar vilka allianspartners man borde välja har jag sammanställt listor på vilka argument som brukas för respektive emot de olika vägvalen. Eftersom riksråden om de vill lyckas övertyga andra om sin ståndpunkt måste ansluta sig till de ideal och värderingar resten av gruppen hyser, är argument i min mening en bra guide till de ideal och värderingar som förekom bland medlemmarna i riksrådet. Det är också just ideal och värderingar kring vänskap, status och suveränitet denna uppsats är ute efter att upphitta.

Det kan ifrågasättas ifall riksrådsprotokollen är ett bra material att använda sig av ifall målet skulle vara att kartlägga hur och varför Sveriges utrikespolitik bedrevs på det sätt den gjorde. Som vi såg ovan blev riksrådet år 1681 till exempel nästan helt uteslutet från insyn i utrikespolitiken. De viktiga besluten fattades då uppenbarligen någon annanstans. Vill man

¹⁶ Rudolf Fåhræus, *Om förändringen af Sveriges allianssystem åren 1680–1682: i dess samband med de Europeiska förvecklingarna*, Uppsala: Almqvist & Wiksells, 1891, s.103

undersöka vilka idéer och ideal som präglade 1680-talets statsmäns syn på allianspolitiken anser jag dock att riksrådets protokoll är ett bra källmaterial. Riksrådet var en argumentationsarena där politik debatterades och legitimerades. Man får således en god insyn i hur tidens statsmän resonerade i olika frågor. En annan fördel med riksrådsprotokollen är att de för rådet kontroversiella frågorna där får mycket utrymme. Givet begränsad tillgång på arbetstimmar menar jag därför att riksrådsprotokollen är överlägset annat material såsom diplomatisk korrespondens som tidigare forskning om perioden i hög grad begagnat sig av.

Två aspekter bör betonas kring analysen av argumenten som presenteras i riksrådet. Det första är att det är långtifrån alltid riksrådet har samma åsikt i en fråga. Att en person uttrycker en åsikt kan därför inte tas som intäkt för att hela rådet delar den. Inom uppsatsen har jag därför velat belysa när riksråden har olika åsikter i en fråga. Den andra aspekten är att olika argument sannolikt har olika vikt. Man bör här kunna anta att ett argument som uttrycks av flera personer vid flera tillfällen sannolikt anses viktigare än ett argument som tas upp ett enstaka tillfälle av en eller två personer. Av denna anledning fokuserar uppsatsen på argument som tenderar att återkomma i diskussionerna.

Anledningen till att jag valt att undersöka åren 1680–1683 beror som jag skrev i inledningen mycket på att det är en brytningspunkt i svensk utrikespolitik. Efter de nyligen avtalade europeiska frederna 1679 var det osäkert hur Europas allianssystemen skulle utvecklas. Många dörrar stod öppna samtidigt som de svenska rådsmedlemmarna var måna om att inte göra om misstagen som försatt landet i det krig som precis avslutats. Allianspolitiken bör därmed ha framstått som extra angelägen under de undersökta åren.

Forskningsläge

Det finns tre längre verk som tidigare utifrån källmaterial har undersökt Sveriges utrikespolitik under perioden 1680–1683. Dessa verk är band 3 och 4 av Fredrik Ferdinand Carlsons *Sveriges historia under konungarne af Pfalziska huset* från 1874 resp. 1875, Gustaf Rudolf Fåhræus *Om förändringen af Sveriges allianssystem åren 1680–1682: i dess samband med de Europeiska förvecklingarna* från 1891 samt Karl-Elof Rudelius *Sveriges utrikespolitik 1681–1684: Från*

garantitraktaten till stilleståndet i Regensburg från 1942. Den första av dessa verk är en stor översikt över framförallt Sveriges politiska historia från början av Karl X:s till slutet av Karl XII:s regering. Band 3 och 4 berör Karl XI:s styre under 1680-talet och behandlar utrikespolitiken i ett antal kapitel. De två senare verken är avhandlingar som behandlar utrikespolitiken fokuserat. Alla dessa böcker har utgått från till viss del samma källmaterial som denna uppsats, dvs. riksrådsprotokoll från den undersökta perioden. De alla har dock även använt diplomatisk korrespondens och i Fåhræus och Rudelius fall även en hel del utländskt källmaterial. Nyare böcker har också behandlat Sveriges utrikespolitik under de aktuella åren exempelvis band 1:3 av *Den svenska utrikespolitikens historia*, författad av Georg Landberg från 1952 samt Göran Rystads *Karl XI: en biografi* vars första utgåva gavs ut år 2001. Dessa böcker är dock, åtminstone när det kommer till att beskriva utrikespolitiken under den undersökta perioden, baserade på sekundärkällor, och då företrädesvis de tre verken ovan. Dessa tre böcker är således fundamentala för vår förståelse av perioden från en svensk synvinkel.

Författarna till dessa verk opponerar sig endast i mycket liten grad mot varandra utan syftar explicit till att komplettera varandras arbeten. De tre verken karaktäriseras också av en stor avsaknad av explicita analyser. Framförallt Fåhræus och Rudelius arbeten består nästan enbart av redogörelser i kronologisk följd om vad som inträffade på olika datum med endast mycket korta inslag sammanfattningar och kontextualisering. Carlson och Fåhræus centrala berättelse tycks dock kunna sammanfattas följande: Sverige hade under den tidiga stormaktsperioden varit krigiskt och expansivt. Man hade haft stor nytta av alliansen med Frankrike när man gemensamt kunde stå upp mot det hotfulla Österrike. Efter det holländska kriget hade Frankrike dock intagit Österrikes gamla plats och hotade nu freden. Efter att Sverige inställt sig på en fredlig politik och dessutom värnade garantierna inom den Westfaliska freden allierade sig Sverige därför med Frankrikes motståndare.¹⁷ Rudelius betonar även han att Sverige bytte utrikespolitisk målsättning från expansion till fred varvid Frankrike och Sveriges intressen skiljde sig åt. I allmänhet har han dock ett mer realpolitiskt fokus och påpekar att avsteget från Frankrike förmodligen i stor grad berodde på Sveriges militärstrategiska intressen. Det är också främst ur militärstrategisk

¹⁷ Carlson, 1874, s.11, 48, 88f, 330; Fåhræus, 1891, s.2f,

synpunkt han bedömer Sveriges nya allians med Holland och den Tysk-romerska kejsaren¹⁸. Rudelius undersöker förutom Sveriges väg till garantitraktaten även utrikespolitiken 1682–1684 med fokus på krigshotet mot Sverige. Rudelius menar att Sveriges främsta rival under perioden återigen var Danmark och att krig förmodligen skulle brutit ut om inte Frankrike skulle hållit sina allierade tillbaka, en faktor han menar att den dåtida svenska utrikespolitiken underskattade.¹⁹ Landberg och Rystad vidarebefodrar i hög grad Rudelius resultat även om kontinuiteten i den svenska utrikespolitiken där i högre grad betonas. Rystad skriver till exempel:

Sverige hade bytt sida men som betonats i det föregående var detta egentligen inte en förändring av politikens grunder. Målet var fortfarande fred uppnådd genom balanspolitik och medling och genom uppbyggande av en militär styrka som var tillräcklig för att avskräcka potentiella angripare[...]²⁰

I min mening präglas vår existerande förståelse av Sveriges utrikespolitik under 1680-talet av en realistisk förståelse av internationella relationer. Realismen är en stor skolbildning inom internationella relationer som framförallt utgår från suveräna stater som aktörer. Då realismen identifierar att det inte finns någon institution som kan reglera staters agerande (det finns ingen världspolis) så menar realistiska teoretiker att den internationella arenan präglas av ett anarkiskt tillstånd. I denna osäkra värld blir staters främsta intresse att maximera sin egen säkerhet. Internationell politik förklaras således av att olika stater agerar för att gynna sina egna säkerhetsintressen.²¹ Tidigare forsknings framställning såsom presenterad ovan, där den svenska utrikespolitikens främsta målsättning var att behålla fred och maktbalans i Europa passar bra in i en realistisk förståelse. Tidigare forskning har dock inte uteslutande varit inriktad på stater, makt och säkerhetsintressen. Framförallt Carlson och Fåhræus betonar tidvis, i likhet med denna uppsats, den personliga dimensionen i den tidigmoderna utrikespolitiken. Riksrådet och kungen kan beskrivas som förolämpade och kränkta och kan beskrivas agera i försvar av Sveriges rykte

¹⁸ Frankrike ansågs här ligga för långt borta för effektivt kunna bidra i ett krig. Landet saknade också en tillräckligt stark flotta för att ge Sverige kontroll över Östersjön se: Karl-Elof Rudelius, *Sveriges utrikespolitik 1681–1684: Från garantitraktaten till stilleståndet i Regensburg*, Uppsala: Almqvist & Wiksells, 1942, s.1–4, 13, 22f

¹⁹ För sammanfattning av Rudelius ståndpunkt se: Rudelius, 1942 s.341, 344

²⁰ För citatet se: Göran Rystad, *Karl XI: En biografi*, Lund: Historiska media, 2003 (2:a utg.), s. 272; för sammanfattning av Landbergs syn på utrikespolitiken under perioden se: Landberg, 1952, s.214–215

²¹ En bra introduktion till realismen finns att tillgå i: Julian Korab-Karpowicz, "Political Realism in International Relations" i Edward Zalta (red): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2018 Edition), tillgänglig: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/realism-intl-relations/>, (hämtad 18/5 2020)

och status.²² Carlson och Fåhræus förklarar dock aldrig varför dessa företeelser syns i källmaterialet. När resultaten från deras studier sammanfattas av Rudelius, Landberg och Rystad har dessa aspekter (kanske just för att de inte försetts med förklaringar), också nästan helt fallit bort. I förhållande till den tidigare forskningen om perioden är mitt syfte att återuppliva de aspekter av utrikespolitiken som berörs av Carlson och Fåhræus men som där inte förklaras och som sedan i allt högre grad tycks ha fallit bort. Via ny forskning om 1600-talets diplomati och idéhistoria anser jag att man kan förklara varför dessa aspekter var viktiga för riksrådet och vilken betydelse de hade i utrikespolitiken.

De två studier som mest liknar den föreliggande uppsatsen i och med att de undersöker stormaktstidens utrikespolitik delvis utifrån tidens politiska kultur, är Svante Norrhems *Mercenary Swedes: French subsidies to Sweden 1631–1796* och Erik Ringmars *Identity, Interest and Action: A cultural interpretation of Sweden's intervention in the thirty years war*.

Mercenary Swedes undersöker franska subsidier, som betalades till Sverige ur ett långsiktigt perspektiv och med många analytiska infallsvinklar. Kapitel i boken som berör hur subsidierna påverkade Sverige och Frankrikes vänskap och heder samt de som berör komplikationer i relationen och kritik mot subsidierna har för denna uppsats varit speciellt relevanta.²³ Norrhems specifika resultat kring dessa ämnen kommer primärt att refereras när liknande teman berörs i undersökningen av denna uppsats. Sammanfattat kan dock sägas att Norrhem framhåller subsidier som ett komplext fenomen som tolkades olika i olika tider. Förvisso kunde subsidierna skada den svenska kungens heder då det kunde tolkas som att han sålde sig till fransmännen. Kritiker av subsidierna påpekade också bland annat att subsidierna gjorde Sverige beroende av Frankrike. Samtidigt fick den svenska kungen mycket prestige av att vara allierad med en stormakt och de långvariga banden mellan Frankrike och Sverige fick representanter från båda länder att frekvent referera till deras relation som en 'speciell vänskap' ("special friendship").²⁴

Identity, Interest and Action behandlar Sveriges inträde i 30-åriga kriget. Erik Ringmar kritiserar i detta verk tidigare forskning som hävdade att Sverige genom kriget ville hävda något (säkerhets-,

²² Se t.ex. Fåhræus, 1891, s.4, 11, 79; Carlson, 1874, s.40, 57

²³ Norrhem, 2019, kap. 4,6,7,8

²⁴ Norrhem, 2019, s.102–103, 168, 194–195

religiöst eller ekonomiskt) intresse. Vi skulle enligt Ringmar behöva se på de svenska statsmännen som galna ifall dessa intressen var vad Sverige hade för ögonen, då riskkalkylen för dessa inte gick ihop.²⁵ I motsats till de intressebetonade förklaringarna vill Ringmar hävda att Sverige gick in i 30-åriga kriget för att hävda sin identitet. Riket och dess kung hade haft problem med att bli erkänt som jämbördigt andra kungariket i Europa. Inför 30-åriga kriget hade det också utsatts för diplomatiska skymfer framförallt av den Tysk-romerska kejsaren. Dessa faktorer är det som enligt Ringmar förklarar Sveriges inträde i kriget.²⁶ Boken har mottagit viss kritik för att allt för lättvindigt avskriva tidigare teorier om Sveriges inträde.²⁷ Den har också knappast nått ett stort genomslag i hur man idag i Sverige och utomlands ser på Sveriges inträde i 30-åriga kriget. Oavsett vad man anser om olika förklaringsmodeller anser jag dock att Ringmar effektivt belyser att den svenska kungens status och diplomatiskt förfarande var någonting Sveriges dåvarande statsmän brydde sig mycket om. Min uppsats är därför i hög grad inspirerad av *Identity, interest and Action*. I motsats till Ringmar vill jag dock inte hävda att de 'kulturella förklaringsmodellerna' bör ersätta de 'realpolitiska'. I uppsatsen försöker jag istället visa hur intressena som berör till exempel status ofta samspelar med säkerhetsintressen.

Utöver den forskning som presenterats här ovan har en hel del annan forskning använts i uppsatsen. Denna har ofta inte berört Sverige specifikt utan istället idealen och praktikerna för utrikespolitik i Europa som helhet. Det är primärt via denna forskning uppsatsens källmaterial kommer att analyseras. En stor del av denna forskning presenteras därför under rubriken 'begrepp' här nedan.

Begrepp

Vänskap

Ordet allians användes ibland i riksrådets diskussioner. Mycket vanligare var dock att riksråden använde ordet 'vänner' när de refererar till vad vi idag skulle kalla allierade. Denna skillnad

²⁵ Erik Ringmar, *Identity, interest and action: A cultural interpretation of Sweden's intervention in the Thirty Years War*, New York, Press syndicate of the University of Cambridge, 1996, s.140–141

²⁶ Ringmar, 1996, s.178–185

²⁷ För kritik se t.ex. Harald Gustafssons recension av boken i *Scandinavian Journal of History* 22:4, 1997, s.305–306

mellan hur vi pratar om internationella relationer nu och då ska enligt forskare som Evgeny Roshchin inte enbart ses som en semantisk skillnad. Användandet av konceptet vänskap är i hans mening någonting signifikant för den internationella politiken under tidigmodern tid.²⁸ Bakgrunden till vänskapens betydelse tycks stå att finna i den medeltida ordningens kollaps under övergången till renässansen. Enligt Randall Lesaffer, som skrivit om bruket av uttrycket *amicitia* i fredsavtal från renässansen, så hade den medeltida världen, trots svaga centralmakter, karaktäriserats av föreställningen om att ordning fanns att tillgå i den internationella politiken. Även om medeltida maktcentra var lika mångtaliga som under tidigmodern tid levde en stark föreställning om att alla inom den katolska sfären var en del av samma *respublica christiana*. De kristna lagarna, garanterade av antingen påven eller den (tysk)romerska kejsaren, vilka ansåg sig vara denna kristna gemenskaps överhuvud, kunde därför skapa viss trygghet och stabilitet i den internationella politiken. När en mängd furstar under renässansen avvisade både påvar och kejsares överhöghet samtidigt som kyrkan slets isär av reformationen kollapsade dock denna tidigare ordning. Under samma tid började också en mängd referenser till '*amicitia*' dyka upp i europeiska fredsfördrag. Ursprungligen hade detta uttryck använts inom den romerska diplomatin för att sedan föra en tynande tillvaro under medeltiden. Lesaffer menar att begreppet fick en ny relevans under renässansens nya internationella (o)ordning. I frånvaron av den kristna lagen och en enad kristenhet var den personliga vänskapen furstar emellan helt enkelt det enda sättet trygghet kunde vinnas.²⁹ I praktiken tycks det inte funnits någon enhetlig tolkning av vad *amicitia* skulle innebära men tycks generellt ha syftat på att de ingående furstarna skulle inta en välvillig neutralitet gentemot varandra. Man skulle till exempel inte stödja den andras fiender i krig och tillåta den andres undersåtar resa genom ens territorium.³⁰ Välvillighet var alltså en central komponent i förståelsen av vänskap.

Även Evgeny Roshchin betonar att vänskapen fick en ny betydelse under den tidigmoderna epoken. Han menar att där de medeltida politiska vänskaperna karaktäriserades av ett vertikalt förhållande - den ena parten var alltså överordnad den andre, så skulle den tidigmoderna

²⁸Evgeny Roshchin, "The concept of Friendship: From Princes to States", *European Journal of International Relations* 12:4, 2006

²⁹ Randall Lesaffer, "Amicitia in Renaissance Peace and Alliance Treaties (1450–1530)" *Journal of the History of International Law* 4, 2002, s.94–96; Hendrik Spruyt, *The sovereign state and its competitors*, Princeton: Princeton University Press, 1994, s.55–56

³⁰ Lesaffer, 2002, 91–94

vänskapen idealt vara horisontell. Detta följde av idén om statssoveränitet där varje soverän, eftersom det inte fanns någon högre världslig auktoritet, betraktades som jämbördig alla andra soverärer.³¹ På 1600-talet började de första distinktionerna upprättas mellan privata och offentliga vänskapsrelationer. Enligt den holländska rättsteoretikern Hugo Grotius var det endast soverärer som kunde ingå i offentliga vänskaper. Detta kunde kopplas till de nya statsteorierna, etablerade av till exempel Thomas Hobbes där soverären i sina offentliga åtaganden agerade som representant för staten själv.³² Följde vänskaper den politiska teorin borde vänskaper alltså inte enbart bli mer horisontella utan också mer opersonliga. I praktiken verkar den senare av dessa utvecklingar dock ha uteblivit. Även internationella fördrag efter Hobbes tycks främst referera till vänskap som ett personligt band furstar emellan. Roshchin kommenterar att det inte tycks ha funnit någon funktion för tidens furstar att i internationella sammanhang ta den nya politiska teorin till sig.³³

Status

Som vi såg i avsnittet ovan fanns enligt soveränitetsidén ingen världslig auktoritet som stod över de soverära statsöuerhuvudena. Vi är i vår moderna värld vana vid att statusen som soverän stat därför ger formell jämlikhet med andra soverära stater. I FN har till exempel varje stat en röst. Denna formella jämlikhet mellan (europeiska) stater etablerades första gången på Wienkongressen 1814.³⁴ Under 1600-talet var en sådan ordning dock långt från existerande. Parallellt med en framväxande internationell ordning som utgick från staten existerade också en personlig kamp om erkännande och status mellan Europas furstar och de adelsmän som omgav dem. Inom diplomatihistorien brukar denna ordning benämnas furstesamhället ("La société des Princes")³⁵.

³¹ Roshchin, 2006, s.600

³² Roshchin, 2006, s. 604, 608–609, 612; för Hobbes teori om staten se: Quentin Skinner, "The sovereign state: A genealogy" i Hent Kalmo & Quentin Skinner (red) *Sovereignty in Fragments*, New York: Cambridge University Press, 2010 s.34–38

³³ Roshchin, 2006 s.614–615

³⁴ Christian Windler, "Afterword: From social status to sovereignty – practices of foreign relations from the renaissance to the *Sattelzeit*", i Tracey Sowerby & Jan Hennings (red): *Practices of Diplomacy in the Early Modern World c.1410–1800*, New York: Routledge, 2017 s.255

³⁵ För diskussion om begreppet se t.ex. Heidrun Kugeler, "Le Parfait Ambassadeur": *The theory and practice of diplomacy in the century following the peace of Westphalia*, diss., University of Oxford, 2006, s.16, 105–108 tillgänglig: <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:be69b6b3-d886-4cc0-8ae3-884da096e267>; Jan Hennings & Tracey Sowerby "Introduction: Practices of diplomacy" i Tracey Sowerby & Jan Hennings (red): *Practices of Diplomacy in the Early Modern World c.1410–1800*, New York: Routledge, 2017, s.7–8

Furstesamhället hade två komponenter som gjorde det till en dynamisk och därför också osäker plats att vistas i. Det första av dessa komponenter var att det existerade en icke statisk hierarki inom det. Det fanns alltså alltid utrymme att avancera i hierarkin på någon annans bekostnad³⁶ Den andra komponenten var att furstesamhället var litet. De europeiska dynastier som höll kungatronerna tenderade att vara ihopgifta med varandra. Furstarna träffades ibland personligen men kunde också interagera med varandra utan speciellt många mellansteg via varandras diplomater. Eftersom furstesamhället var så litet menar Niels May i kapitlet ”Staged sovereignty or aristocratic values? Diplomatic ceremonial at the Westphalian peace negotiations” att diverse möten och ritualer dessa furstar ingick i inte var symboler för staternas förhållande till varandra – dessa tillfällen blev de faktiska stunder då relationer och hierarkier avgjordes³⁷. Var man mån om sin status bland andra var det således viktigt att man exempelvis blev adresserad med rätt titlar, fick bära vissa kläder och göra entré på möten på ett visst sätt. Interaktion mellan furstarna blev alltså alltid en arena där furstarna behövde befästa sin plats i hierarkin gentemot varandra.³⁸ Även interaktionen med diplomater var högst betydelsefull då en diplomat ansågs vara ställföreträdare för den furste han representerade.³⁹

Konceptet furstesamhället liknar på många sätt Erik Ringmars karaktärisering av den internationella politiken under tidigmodern tid. Han framställer den internationella politiken som en scen där de olika furstarna framträdde och ville bli accepterade i de roller de ansåg sig värdiga att spela.⁴⁰ För svenskt vidkommande hävdar Ringmar att man under tidigt 1600-tal försökte vinna status i Europa genom att berätta två berättelser om Sverige. Den ena av dessa berättelser var den göticistiska. Svenskarna ansågs här vara ättlingar till de under folkvandringstiden berömda goterna. Den andra berättelsen handlade om att Sverige var ett protestantiskt land. Man ville via religionen finna en gemenskap hos andra protestantiska makter i Europa. I det 30-åriga kriget försökte man också utnämna sig till protestantismens främsta försvarare.⁴¹ Vilket kommer demonstreras via det undersökta källmaterialet i denna uppsats tycks det som att Sverige efter

³⁶ Giora Sternberg, *Status Interaction during the reign of Louis XIV*, Oxford: Oxford University press, 2014, s.3

³⁷ May, 2017 s.81; se även Windler, 2017, s.256

³⁸ Det finns en uppsjö litteratur som diskuterar ceremoniers betydelse inom den tidigmoderna diplomatin. Se t.ex.: May, 2017; Kugeler, 2006, s. 134–156

³⁹ Ringmar, 1996, s.174–175

⁴⁰ Ringmar, 1996, s.151–153

⁴¹ Ringmar, 1996, s.156–164

1648 fick ännu en statusgivande berättelse; nämligen som garant av Westfaliska freden och som försvarare av den tyska friheten och de evangeliska i Europa. Detta torde vara ett ganska okontroversiellt påstående. Svante Norrhem visar till exempel i *Mercenary Swedes* hur Sverige och Frankrike även så långt fram i tiden som 1784 refererade till Westfaliska freden som grunden till deras traktat, ett faktum Norrhem menar beror på prestige de båda länderna utvann ur garantstatusen.⁴²

Om det var något område i Europa där kampen om status ställdes extra mycket på sin spets så lär det ha varit det Tyskromerska riket. I frånvaron av en stark centralmakt blev hierarkin inom imperiet mer omtvistad än i många andra stater. Hertigarna, kurfurstarna, markgrevarna, biskoparna och så vidare, som utgjorde det tyskromerska rikets mosaik hade dessutom många tillfällen att ha konflikter om sin plats i hierarkin då de träffades i sina rikskretsar och ibland även i de stora riksdagarna där hela imperiet samlades. Barbara Stollberg-Rilinger ger ett bra exempel på hur statuskampen i det tyskromerska-riket kunde se ut i praktiken via sitt kapitel om riksdagen i Regensburg 1663 ur boken *The Emperor's Old Clothes*. Riksdagen var den första som hölls efter 30-åriga kriget och var därför formativ för vad imperiet efter Westfaliska freden, skulle komma att bli. Kejsaren hade under riksdagen ett intresse av att försöka framställa sig som hela Tysklands överhuvud samtidigt som framförallt de protestantiska furstarna menade att Westfaliska freden hade gett dem suverän status varvid riksdagen skulle ses som en sammankomst av självständiga stater. Bortsett från denna makrokonflikt fanns även individer som ville framhäva sin egen status. Konflikterna utspelade sig i praktiken som konflikter om ceremonier.⁴³ Statuskampen i Tyskland blir relevant för Sverige då den svenske kungen också var en furste inom det Tyskromerska riket via Sveriges tyska provinser.

Statssuveränitet

Den medeltida ordningens kollaps påverkade inte bara synen på vänskap och internationell ordning. Även synen på politisk makt genomgick stora förändringar. I mitten av 1500-talet utkom den franska historikern och filosofen Jean Bodin med verket *Six Livres de la Republique*

⁴² Norrhem, 2019, s.229f

⁴³ Barbara Stollberg-Rilinger, *The Emperor's Old Clothes: Constitutional History and the Symbolic Language of the Holy Roman Empire*, Berghahn Books, 2015, s.123, 128, 186–187

där han hävdade att ett samhälle för att existera behövde erkänna en gemensam suverän. Suveränen skulle vara den högsta auktoriteten som alla lagar fick sin kraft ur. När suveränen väl hade erkänts ansåg Bodin att folket hade hänfört sina individuella rättigheter på honom/henne/dem. Det var därmed förbjudet att göra uppror mot en legitim suverän. Suveränen ansågs stå över alla människostiftade lagar men behövde fortfarande respektera gudomlig lag och naturrätten.⁴⁴ Den brittiska idéhistorikern Quentin Skinner beskriver i sitt antalogikapitel ”The sovereign state: A genealogy” hur föreställningen om staten utvecklades från Bodins tid. Skinner menar att det under 1600-talet bildades två falanger som tvistade om hur suveränitet skulle förstås. Den ena falangen fortsatte i Bodins spår och hävdade monarkens absoluta rätt att härska. Den andra falangen hävdade att folket aldrig kunde avsäga sina rättigheter till någon annan. Monarker kunde således bara regera på folkets nåder – i grunden var folket suveränt.⁴⁵ Skinner menar att Thomas Hobbes filosofi framförallt presenterad i verket *Leviathan* kan förstås som ett försök att jämka de tidigare ståndpunkterna. Suveränen skulle i Hobbes filosofi vara en representant för staten. Staten menade Hobbes, skulle förstås som en fiktiv person som hade bildats genom att alla statens invånare individuellt hade erkänt suveränen som representant för dem. Alla statens invånare var tvingade att lyda suveränen som representerade staten som helhet – samtidigt hade suveränen en plikt att endast agera i statens intresse. Den tyska filosofen Samuel von Pufendorf, som bland annat tjänade som svensk rikshistoriograf från 1677, plockade upp mycket av Hobbes tankar i sin egen syn på staten. Pufendorf menade att staten var en moralisk person och hade som främsta syften att trygga sina invånares säkerhet.⁴⁶

Nils Runeby som har undersökt debatten om statsskicket i Sverige under tidig stormaktstid visar att Sverige inte skiljde sig gentemot övriga Europa på något avgörande sätt. Bodin som förespråkade absolutismen och den tyske juristen Johannes Althusius, som förespråkade folksuveränitet, verkar ha varit centrala gestalter även de svenska politiska tänkarna formerade sig kring. Runeby menar dock att riksrådet och riksdagen hade en stark ställning inom debatten om den svenska staten. Istället för att ha republiken eller den absoluta monarkin som de enda två

⁴⁴ Skinner, 2010 s. 27f; Mario Turchetti, , "Jean Bodin", i Edward N. Zalta (red.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2018 Edition), tillgänglig: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/bodin/>; Daniel Philpott, "Sovereignty", i Edward N. Zalta (red) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2016 Edition), tillgänglig: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2016/entries/sovereignty/>

⁴⁵ Skinner, 2010, s.29–33

⁴⁶ Skinner, 2010, s.34–39

alternativen menar Runeby att de flesta svenska tänkare förespråkade en *Monarchia mixta*, en monarki som samtidigt behövde dela sin makt med riksråd och riksdag. Runeby har endast undersökt perioden fram till 1660 men spekulerar i att absolutistiska tankar fick ett större genomslag under Karl XI:s styre då kungligt envælde också infördes.⁴⁷

Idag tenderar vi att koppla statsuveränitet till två fenomen i den internationella politiken. Det ena är en anarkisk internationell ordning. Eftersom ingen entitet har förmågan att reglera förhållandet mellan stater så anser förespråkare för framförallt den realistiska teorin inom internationella relationer att det därför råder anarki på det internationella planet – i slutändan gör varje stat vad den vill. Det andra konceptet vi ofta kopplar suveränitet till idag är en princip om att stater ska sköta sina egna angelägenheter och inte inkräkta på andras. När kritik riktas mot EU eller FN handlar det ofta om att dessa institutioner anses göra intrång i det egna landets suveränitet. Hendrik Spruyt som skrivit om den suveräna statens framväxt menar att det också är detta som gör den suveräna staten speciell i ett historiskt perspektiv; den kräver absolut makt inom ett visst territorium samtidigt som den helt saknar anspråk på makt utanför det.⁴⁸ Både föreställningen om internationell anarki och principen om att varje land borde sköta sig själv är numera omdebatterade när det gäller det tidigmoderna Europa. Var det verkligen så tidigmoderna statsmän föreställde sig den internationella sfären?⁴⁹

Pärtel Piirimäe framhåller till exempel att det i uppfattningar om krig inte sågs som att stater fick göra vad som helst under 1600-talet. Detta strider alltså mot uppfattningen av att den internationella politiken uppfattades som anarkisk. Piirimäe visar att man under 1600-talet tycks ha haft starka uppfattningar av vad som var ett legitimt och illegitimt handlande. Den inflytelserika Hugo Grotius delade i sin filosofi upp rättfärdigt krig i två komponenter – *bellum solenne* och *bellum iustum*. Det första kravet, *bellum solenne*, behandlade endast att kriget fördes på ett formellt korrekt sätt. För att kriget skulle vara *iustum* krävdes dock att det fördes med goda

⁴⁷ Nils Runeby, *Monarchia Mixta: Maktfördelningsdebatt i Sverige under den tidigare stormaktstiden*, Stockholm: Svenska bokförlaget, 1962, s. 1–3, 27,30, 532–533

⁴⁸ Spruyt, 1994, s.34

⁴⁹ En förespråkare för den realistiska teorin skulle sannolikt hävda att det anarkiska tillståndet är ett objektivt faktum som existerar oavsett om de som styr stater tror på att det är så världen fungerar eller inte. Det är inte mitt syfte att argumentera emot den faktiska existensen av ett anarkiskt tillstånd utan endast att diskutera huruvida tidens statsmän tycks ha föreställt sig världen på ett sådant sätt.

motiv. Det var här en ganska snäv lista som accepterades – att gå i krig för att sprida sina trosuppfattningar eller för att erövra territorium accepterades inte. Det var enbart acceptabelt att gå i krig för att försvara sig själv mot orättfärdigt angrepp, återbördna något stulet eller för att bestraffa den som brutit mot naturrätten.⁵⁰ Samtiden verkar ha ansett deklARATIONEN av krigsmotiv som viktiga. Sverige fick till exempel problem när man inte klargjorde något krigsmanifest inför kriget mot Danmark 1658.⁵¹

Principen om att varje stat har rätt att sköta sina egna angelägenheter har traditionellt kopplats starkt till de Westfaliska fredsavtalen. Denna typ av suveränitetsanspråk kallas också därför ofta för westfalisk suveränitet.⁵² De som har studerat de faktiska fredsavtalen har dock noterat att ingen sådan princip där slås fast. Derek Croxton som studerat traktaten menar att man måste se dem som en kompromiss mellan olika ideal. Därav förekommer många motsägelsefulla idéer där mötesdeltagarna ibland verkar resonera utifrån feodala ideal och ibland utifrån en modern förståelse för suveränitet. Croxton menar att hänvisningar till suveränitet endast gjordes då det gynnade en eller flera av deltagarnas intressen. Ett antal universalistiska institutioner – idén om en enad kristendom, den tyskromerska-kejsaren och franska ambitioner att återförening ett svunnet Storfrankrike utmanades inte av traktaten. Personerna som levde under 1648 verkar alltså inte ha föreställt sig ett system av suveräna stater såsom vi tänker oss idag. Croxton menar dock att en suveränitetspraktik kan ha växt fram under senare halvan av 1600-talet då maktkoncentrationen i Europa blev alltmer multipolär och mindre makter blev bättre på att bevaka sina intressen gentemot stormakterna.⁵³

Sverige i 1680-talets Europa

Källmaterialet kommer primärt att analyseras utifrån litteraturen i begreppsdelens ovan. För att hjälpa läsaren orientera sig i den historiska kontexten så presenteras dock här en kort genomgång av Sveriges position i Europa under 1680–1683.

⁵⁰ Pärtel Piirimäe, ”Westphalian myths and the idea of external sovereignty” I Hent Kalm & Quentin Skinner (red) *Sovereignty in Fragments*, New York: Cambridge University Press, 2010 s.68, 73

⁵¹ Piirimäe, 2010, s.76f

⁵² Se t.ex. Stephen Krasner, *Sovereignty: Organized Hypocrisy*, Princeton: Princeton University Press, 1999 s.20

⁵³ Derek Croxton, ”The Peace of Westphalia of 1648 and the Origins of Sovereignty”, *The International History Review*, 21:3, 1999, s.572, 574f, 585–587, 590

Under slutet av skånska kriget hade Sveriges utrikespolitiska kurs framförallt lagts av den inflytelserika adelsmannen Johan Gyllenstierna. Han hade planer på att försöka göra om Sveriges allianssystem i grunden genom att få till stånd en allians med ärkefienden Danmark.

Förhoppningen var att en sådan allians skulle göra Sverige mindre beroende av Europas stormakter. I fredsförhandlingarna med Danmark i Lund lyckades Gyllenstierna också förhandla fram just en sådan allians som också befästes genom äktenskapet mellan Karl XI och den danska prinsessan Ulrika Eleonora. Misstänksamheten mellan de allierade började dock gro redan 1680 efter att Gyllenstierna avlidit.⁵⁴

Både Danmark och Sverige förde under 1680 och 1681 förhandlingar med Frankrike om en potentiell trippelallians mellan länderna. Parallellt förde Sverige dock även hemliga förhandlingar i Holland och blev erbjudna en allians under 1681. Alliansen kallades för garantitraktaten i Haag, var av defensiv karaktär och syftade till att upprätthålla de Westfaliska och de Nijmegiska fredsavtalen som avslutat det 30-åriga kriget respektive det fransk-holländska kriget.⁵⁵ Frankrike som upplevde att förbundet var riktat emot det egna landet tog illa vid sig och avtalade allianser med Danmark och Brandenburg som det även försåg med rikliga subsidier. Den tyskromerska kejsaren och Spanien tillträdde efterhand garantitraktaten, dock varken England eller de nordtyska furstarna vilket Sverige hade hoppats på.⁵⁶ 1682 fördjupades Sveriges förbindelser med Holland och Österrike genom att länderna förband sig till specifik militär assistans om något av länderna blev angripna.

Danmark och Brandenburg började samtidigt rusta för krig mot Sverige. Den med Sverige allierade hertigen av Holstein gick 1682 i exil efter att danska trupper besatt hans områden. Krigshotet var som mest påtagligt under våren och sommaren 1683⁵⁷ Efter att en holländsk flotta anlant i Göteborg under sensommaren 1683 och motstånd från Frankrike mot Danmark och Brandenburgs projekt avblåstes dock anfallsplanerna. 1684 avtalades ett stillestånd i Regensburg

⁵⁴ Rudelius, 1942, s.4f; Carlson, 1874 s.43; Rystad, 2003, s.266f

⁵⁵ Rudelius, 1942, s.14–23

⁵⁶ Rudelius, 1942, s.59–60, 62–67

⁵⁷ Rudelius, 1942, s.85f, 110–112, 160,172–174, 207–211.

mellan den Tyskromerska kejsaren och den franska kungen varvid spänningarna i Europa temporärt minskade.⁵⁸

De makter Sverige primärt hade att förhandla med/om under den undersökta perioden var följande:

Frankrike regerades under den undersökta perioden av Ludvig XIV och var under 1680-talet Europas kanske mäktigaste stormakt. Sedan 30-åriga kriget hade riket expanderat sin gräns i väster gentemot Tyskland och i norr gentemot dagens Belgien, dåtidens spanska Nederländerna. Frankrike befann sig efter år 1679 formellt i fred efter de Nijmegiska fredstraktaten. Ludvig XIV utnyttjade dock oklarheter i traktatens formuleringar och lät franska så kallade reunionsdomstolar (Chambres des Réunions) avgöra vilken stat som borde ha kontroll över områden i Frankrikes gränsland. Föga förvånande dömde domstolarna allt som oftast till Frankrikes favör varvid franska soldater besatte de 'återförenande' områdena.⁵⁹ Legitimeringen tycks inte ha accepterats någon annanstans i Europa där Frankrikes agerande istället sågs som aggressivt och som ett hot mot freden. Den mest chockerande händelsen under hela processen var när Frankrike under en och samma vecka via diplomatisk list intog både fästningen Strassburg i dagens nordöstra Frankrike och fästningen Casale i dagens nordvästra Italien. Båda fästningar hade ansetts centrala för att hindra fortsatt fransk expansion i respektive region och att de i ett slag erövrades skapade därför rädsla för fler franska aggressioner.⁶⁰ Frankrike sökte under den undersökta perioden egentligen att stå väl med Sverige. Man försökte hindra den svenska alliansen med Holland men skickade även efter den var avtalad förhandlingsinbiter till Sverige. Man förhindrade även sina allierade från att gå till angrepp mot Sverige under 1682 och 1683.⁶¹

⁵⁸ Rudelius, 1942, s.256–257, 260–262, 319–322

⁵⁹ Frankrike propagerade under 1600-talet för en idé om att alla områden som någon gång kontrollerats av gallerna återigen borde styras av den franska kronan. Därav sade man att områdena Frankrike erövrade blev återförenade. Se Croxton, 1999 s.587

⁶⁰ Michael Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence: 1683–1797*, Harlow: Pearson Education Limited, 2003, s. 68–69, 168–169; se även bredare diskussion om Frankrikes utrikespolitiska målsättningar i Ragnhild Hatton, "Louis XIV and his Fellow Monarchs" i Ragnhild Hatton (red): *Louis XIV and Europe*, London: The Macmillan Press, 1976

⁶¹ Rudelius, 1942, s.3, 20,136–151, 222f

Österrike styrdes under perioden av ärkehertig Leopold I som också var kejsare i det Tyskromerska riket. Kejsaren hade förlorat inflytande i Tyskland efter förlusten i 30-åriga kriget och de mäktigaste furstarna inom imperiet agerade under 1680-talet alltmer som självständiga stater. Rivaliteten mellan Österrike och Frankrike hade präglat Europa sedan slutet av 1400-talet. Frankrike hade den senaste tiden haft överhanden. Även under 1680-talet hindrades kejsaren agera effektivt i Västeuropa då han behövde bekämpa ett protestantiskt uppror i Ungern. Upproret resulterade 1683 i ett krig mellan Österrike och det osmanska riket där Wien initialt nästan föll i Osmanska händer.⁶²

Holland hade haft en stormig inrikespolitik inför det fransk-holländska kriget. Landet hade delats mellan en gruppering som stödde den så kallade rådspensionären Johan de Witt och en gruppering som stödde huset Oranien som traditionellt hade innehaft det så kallade ståthållarämbetet. Efter de inledande motgångarna i kriget mot Frankrike hade den franskvänlige de Witt mördats (och ätits upp) av en arg folkmobb. Prinsen av Oranien William III fick således stor makt över Holland. Efter det holländska kriget tog William initiativ till garantitraktaten som framförallt riktade sig mot fortsatt fransk expansion. I förhållande till Norden vakade Holland alltid över sina kommersiella intressen. För att få alliansen med Holland behövde Sverige därför godkänna ett handelsavtal som var mycket gynnsamt för republiken.⁶³

Danmark regerades under perioden av Kristian V. Danmark hyste en fientlig attityd mot Sverige inte minst sedan Sverige erövrat Skånelandskapen. Man var mycket missnöjd med de Nijmegiska fredstraktaten då man behövt återlämna alla erövrade territorier till Sverige. Efter att alliansen mellan Sverige och Danmark i praktiken bröt samman hoppades Danmark på att man via allianser med Frankrike och Brandenburg skulle kunna anfälla Sverige och dela upp dess tyska provinser mellan sig.⁶⁴

Kurfurstendömet Brandenburg kontrollerade spridda territorier i norra Tyskland med huvudort i Berlin. Furstendömet var protestantiskt och hade varit på uppgång efter 30-åriga

⁶² Hochedlinger, 2003, s.54–55, 62–63, 154

⁶³ Rudelius, 1942, s.10

⁶⁴ Svend Ellehøj, ”Danmark-Norge efter fredsslutet”, i Göran Rystad (red): *Kampen om Skåne*, Lund: Historiska media, 2005, s.321, 326–328

kriget. Under 1680-talet var staten efter Österrike den militärt starkaste provinsen i det Tyskromerska riket. Efterträdaren till Fredrik Wilhelm II, den kurfurste som regerade Brandenburg under 1680-talet skulle sedermera utropa sig till kung av Preussen under namnet Fredrik I. Brandenburg hade ett intresse av att erövra framförallt svenska Pommern som blockerade furstendömet tillgång till kusten. Territoriet hade erövrats under skånska kriget men hade likt Danmarks erövring återbördats i fredstraktaten. Likt Danmark sökte Brandenburg därmed revansch mot Sverige.⁶⁵

De lüneburgiska hertigarna var tre hertigarna i nordvästra Tyskland som alla tillhörde samma dynasti. Hertigarna koordinerade sin utrikespolitik med varandra under ledning av Ernst August som var hertig av Hannover och dessutom kretsöverste i den nedersachsiska rikskretsen av det Tyskromerska riket. I det holländska kriget hade de lüneburgiska hertigarna slagits mot Frankrike och Sverige. Efter kriget oroade sig hertigarna dock även för dansk expansion i Tyskland och kom därför att stå på Sveriges sida under krisen 1683⁶⁶

Hertigdömet Holstein var en ständig källa till konflikt för Sverige och Danmark. Hertigdömet var placerat precis söder om Danmarks sydgräns och det var en tvistefråga huruvida hertigdömet skulle vara självständigt eller inkorporeras i Danmark. Sverige hade ett starkt intresse av att hålla Holstein självständigt. I Sveriges framgångsrika krig mot Danmark under Karl X och det så kallade Torstenssonska kriget hade Sverige anfallit Jylland söderifrån. Holstein var en utmärkt språngbräda för en invasion av Danmark. Av samma skäl som svenskarna gärna såg ett självständigt Holstein så hade Danmark ett intresse av att inkorporera territoriet. Frankrike hade i fredsfördragen efter holländska kriget lyckats säkra hertigens självständighet gentemot Danmark. Under 1682 återtog Danmark dock Holsteins territorier som bara delvis tillbaka lämnades tillbaka 1684.⁶⁷

Hertigdömet Zweibrücken låg i dagens sydvästra Tyskland nära gränsen till Frankrike. Området skulle förmodligen aldrig hamnat på en svensk radar om inte Karl XI skulle råkat vara arvtagare till hertigdömet. 1681 dog kungens ganska avlägsna släkting Fredrik Ludvig utan egna

⁶⁵ Rudelius, 1942, s. 7–8, Hochedlinger s. 72

⁶⁶ Rudelius, 1942, s. 8–9, 260

⁶⁷ Rudelius, 1942, s. 5–7, 160, 343

barn varvid Karl XI:s lagliga rätt var att ta hertigdömet i besittning. Problem uppkom dock då hertigdömet var ett av de områden som inkorporerats av Frankrike inom ramen för reunionspolitiken. Frankrike krävde således att Karl XI skulle sälja hertigdömet eller i rollen av hertig erkänna den franska konungen som sitt överhuvud. Karl XI vägrade gå med på något av förslagen.⁶⁸

Undersökning

Två omröstningar om allianser

Undersökningen är tematiskt uppdelad utifrån de tre analytiska begrepp källmaterialet tolkas utifrån. Åsikter och argument medlemmar av riksrådet uttryckte i förhållande till begreppen kommer där presenteras. När man analyserar argument är frågan om betydelse dock alltid *av* betydelse. Säkerligen är vissa argument viktigare än andra när ett beslut ska fattas. Resonemang kring de olika argumentens betydelse kommer självklart presenteras i de analytiska delarna av undersökningen. För att läsaren ska få en känsla för hur riksrådet resonerade i viktiga frågor vill jag dock inleda undersökningen med att belysa två centrala riksrådsmöten under den undersökta perioden. På det första av dessa möten hölls en omröstning kring ifall Sverige borde sluta en allians med Frankrike, på det andra om Sverige borde sluta en allians med Holland. Mötena hölls den 6:e oktober 1680 respektive den 18:e oktober 1681.⁶⁹ Såsom nämndes i uppsatsens inledning var beslut om allianser avgörande för en stats framtid under det sena 1600-talet. En allians som till exempel drog in Sverige i ett ofördelaktigt krig kunde ha förödande konsekvenser för landet. Vi bör därför kunna förvänta oss att medlemmarna av riksrådet på möten där det fattades beslut om allianser, använde sig av de argument de fann starkast.

Mötet i oktober 1680 hölls efter att Sverige under lång tid förhandlat med Frankrike tillsammans med Danmark. Riksrådet hade under hela resten av året dryftat argument för och emot en fransk allians. Alla i riksrådet röstade på mötet också för den franska alliansen. Till alliansen fördel talade främst Frankrikes militära styrka som förhoppningsvis kunde skydda Sverige från

⁶⁸ Rystad, 2003, s. 267f

⁶⁹ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.73, 6/10 1680; RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.74, 18/10 1681

angrepp. Riksråden var också oroliga att det av samma skäl skulle vara farligt att inte stå vid Frankrikes sida.⁷⁰ Trots att omröstningen föll ut till Frankrikes fördel presenterades dock mycket kritik mot den potentiella franska alliansen.

För det första ansågs Frankrike inte respektera den Westfaliska freden. Såsom kanslipresidenten Bengt Oxenstierna formulerade det ”den westphaliske freeden guarantie är perpetuet stoort hinder att tractera med frankryke.”⁷¹ Det var här den franska reunionspolitiken som ansågs vara problemet. De franska erövringarna av territorier i sitt gränsland ansågs vara ett brott mot de Westfaliska traktat Sverige och Frankrike var menade att tillsammans garantera.⁷² En annan kritik som riktades mot Frankrike bestod i att det inte vill förklara sina planer. Gustaf de la Gardie och Nils Brahe gav båda två när de deklarerade sina röster uttryck för att man borde kräva en förklaring av Frankrike innan man slöt någon allians med dem.⁷³ Slutligen var delar av riksrådet osäkra på om Frankrike skulle komma att stödja Sveriges intressen gällande hertigdömena Holstein och Zweibrücken.⁷⁴ För Holstein gällde det att garantera hertigens självständighet gentemot den danska kungen och för Zweibrücken att Karl XI skulle kunna tillträda som hertig utan att erkänna fransk överhöghet.

Mötet 1681 hade en annorlunda karaktär jämfört med mötet 1680. Morgonen den 18:e oktober det året var nämligen första gången riksrådet, exklusive kanslipresidenten Bengt Oxenstierna, officiellt fick höra talas om att Sverige hade fört förhandlingar med Holland. Redan samma dag hade Karl XI dock begärt att få höra riksrådets åsikt. Mötet karaktäriserades av att Bengt Oxenstierna propagerade för den nya alliansen medan andra medlemmar ur riksrådet, framförallt Magnus Gabriel de la Gardie och Clas Rålamb reste sina tvivel och farhågor. Likt i andra omröstningar röstade riksrådet tillslut likadant – också här för alliansen. Flera av riksråden ville dock lägga in kritik om att de hade fått för kort tid på sig att fatta beslutet.

⁷⁰ Se t.ex. Gustaf Sparre och Axel de la Gardies röster, RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.73, 6/10 1680

⁷¹ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.73, 6/10 1680

⁷² Rudolf Fähræus, *Om förändringen af Sveriges allianssystem åren 1680–1682*, Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1891, s. 2–3

⁷³ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.73 6/10 1680

⁷⁴ Se t.ex: Bengt Oxenstiernas, Nils Brahe och Gustaf de la Gardies röster i RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.73, 6/10 1680

De argument som restes emot alliansen bestod främst i en rädsla att förbundet med Holland av Frankrike skulle komma att tolkas som en aggressionshandling, varvid de skulle lägga sin tyngd bakom Danmark och Brandenburg som i sin tur skulle angripa Sverige. En allians med Holland innebar således krig för Sverige. Holland ansågs av kritikerna inte tillräckligt starkt för att garantera landets säkerhet och det fanns även en osäkerhet kring ifall de skulle komma att leva upp till sina förbindelser. Magnus Gabriel de la Gardie påminde om att allianstraktat blott är ord på ett papper och att Sverige hade många erfarenheter av förmodade allierade som svek i nödens timma.⁷⁵ Till alliansens fördel talade att den senaste riksdagen lämnat önskemål att Sverige skulle stå väl med en eller båda av de så kallade Sjömakterna (England och Holland). Sjömakterna ansågs kunna avskräcka Sveriges fiender från angrepp med sina överlägsna flottstyrkor vilka dessutom skulle möjliggöra att Sverige kunde hålla kommunikationskanalerna öppna med de tyska provinserna. Nils Brahe formulerade koncist vad faran bestod i om Sverige inte kunde skeppa över sina soldater till Tyskland där de behövdes "Om wy inthet äre mästare i siön, så är det bättre att wy äre swaga än starka till landz härhemma, ty med så stoort manskap äta wy up oss sielwa."⁷⁶

Alliansens förespråkare argumenterade också för att alliansen inte borde resultera i krig då den endast syftade till att upprätthålla de Westfaliska och Nijmegiska frederna, vilka även Frankrike sade sig stå bakom. Blev Frankrike upprörda över ett sådant förbund visade det sig enligt Bengt Oxenstierna vara en dålig vän till Sverige. I denna kontext berättade Oxenstierna om de ohederliga metoderna den franska ambassadören i Holland sades ha ägnat sig åt för att undergräva holländarnas vilja att ingå alliansen. Ena stunden skulle han ha brukat vänliga ord och lovat vänskap för att i nästa tala hotfullt. Bengt Oxenstierna använde också historiska paralleller för att stärka sin tes. Han menade att man i Tyskland nu såg uppå Karl XI såsom en ny Gustav II Adolf och att den svenska kungen följaktligen skulle få ett gott rykte i Tyskland om han stod upp för den Westfaliska freden och tog avstånd från Frankrike. Även den annars franskvänlige Magnus Gabriel de la Gardie höll med om att Frankrike nu utgjorde ett hot mot friheten och protestantismen i Europa på samma sätt som Österrike gjorde under 30-åriga kriget vilket den franska aggressionen mot de tyska furstarna och förföljelsen av de evangeliska inom

⁷⁵ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.74, 18/10 1681

⁷⁶ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.74, 18/10 1681

det egna landet visade. De la Gardie lyfte dock risken med att agera som Gustav Adolf - nämligen att det tog 18 år för Sverige att få fred efter att landet engagerat sig i det 30-åriga kriget. Även Clas Rålamb undrade om det verkligen var rätt tid att utnämna sig till Tysklands försvarare.⁷⁷

Argumenten emot den holländska alliansen tycks alltså främst bestå i att den riskerade sätta Sverige i fara genom att uppreta Frankrike. Argumenten för alliansen var framförallt att Sveriges militära ställning skulle stärkas via den holländska flottan, att Frankrike (när det blev upprört över alliansen) visade sig vara en dålig allierad samt att den svenske kungen skulle kunna få ett gott rykte bland protestanterna och de tyska furstarna.

Som synes brukades många militärstrategiska argument under dessa två centrala möten. Om det var Holland eller Frankrike som bäst kunde ge Sverige säkerhet var en fråga man brottades med i båda diskussionerna. Tidigare forskning som betonat att Sverige motiverades av sitt säkerhetsintresse har därför knappast varit fel ute när de beskrivit detta som en viktig del av utrikespolitiken. Fler argument än de militärstrategiska förekommer dock. Att ett argument emot Frankrike bestod i att de inte ville förklara sina planer eller att ett argument för Holland bestod i att kungens rykte skulle förbättras, är svårare att förklara om man utgår från att statens säkerhetsintresse var allt tidens statsmän hade för ögonen. Analyserar man den svenska utrikespolitiken utifrån tidens syn på vänskap, status och suveränitet anser jag dock att man kan förklara varför dessa och många andra argument förekom i riksrådets diskussioner.

Vänskap

När den franska ambassadören Isaac de Pas de Feuquières demonstrerade sin upprördhet över att Sverige år 1681 hade avtalat en försvarsallians med Holland ska Bengt Oxenstierna ha svarat: ”Om Frankrike illa upptog detta fördrag, visade sådant tydligt, att det ville hafva andra stater till slafvar och intet till vänner”⁷⁸ Vad ledde Oxenstierna till att uttala sig på det sättet? Varför var en avsnäsning som kritiserade Frankrikes vänskapliga kvaliteter den vinkel som Oxenstierna valde

⁷⁷ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.74, 18/10 1681

⁷⁸ Citerad ur Fredrik Ferdinand Carlson, *Sveriges historia under konungarne af Pfalziska huset*, band 4, Stockholm: Norstedts, 1875, s.312. Med all sannolikhet är stavningen av citatet här moderniserad till vid tidpunkten modern svenska.

när han skulle konfrontera den franska ambassadören (alternativt – varför valde han att skriva ner att han använt dessa ord)?

Som vi ska se i detta avsnitt förekom mycket kritik mot planer på allianser med Frankrike under åren 1680–1683. 1681 valde också Sverige att alliera sig med Frankrikes motståndare: Holland och den Tyskromerska kejsaren. Min tes i detta avsnitt är att mycket av den kritik som riktades mot Frankrike bestod i kritik av den franska kungens förmåga att leva upp till tidens vänskapsideal såsom förklarar i begreppsavsnittet ovan. Utmålandet av Frankrike som en dålig vän parallellt med ett hyllande av Hollands vänskap blev en retorisk strategi som kunde legitimera Sveriges skifte av allianssystem. Bengt Oxenstierna valde alltså att kritisera Frankrikes vänskap när han konfronterade den franska ambassadören dels därför att han mycket väl kan ha förstått konflikten med Frankrike som ett problem som i grunden handlade om Frankrikes bristande vänskapsegenskaper, dels därför att detta var en effektiv strategi för att motivera det svenska avsteget från Frankrike.

Detta avsnitt behandlar alltså främst Sveriges syn på Frankrikes vänskap inför och efter skiftet av allianssystem 1681. Vi följer riksrådets syn på Frankrikes vänskap genom dess diskussioner om franska subsidier, Frankrikes brist på kommunikation, samt minnet av Frankrikes agerande under skånska kriget. I slutet av detta avsnitt kommer vi också titta på hur Holland framställdes som en ideal vän.

Innan vi går in på kritiken mot Frankrike bör dock påpekas att riksrådets bild av Frankrike inte var negativ hela tiden. Förvisso tycks det främsta argumentet för en fransk allians vara rädslan för att Frankrikes styrka annars skulle användas emot Sverige. Även mer positiva omdömen om Frankrike fälls dock vid vissa tillfällen. Ibland kommenterar riksrådet Sveriges långa förbindelser med Frankrike.⁷⁹ Under omröstningen om den holländska alliansen refererar Hollandsvännen Bengt Oxenstierna fortfarande till Frankrike som Sveriges bästa vän. Vid samma möte nämner Clas Rålamb också att Sverige gynnats av samarbetet med Frankrike, vilket till exempel möjliggjorde att Sverige kunde komma ur det sista kriget utan territorialförluster.⁸⁰

⁷⁹ Se t.ex. detta citat av Johan Stenbock: ”Sverige hafuer till dato haft stoor advantage af Frankryke, måste derfore nu sökea att ståå wäl der med” RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.73 17/10 1680

⁸⁰ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.74, 18/10 1681

Även bortsett från de specifikt svensk-franska relationerna tycks den svenska synen på Frankrike under perioden dock övervägande varit negativ. Som vi såg i avsnittet ovan om alliansomröstningarna jämfördes Frankrikes hot mot protestantismen med det Österrikiska under 30-åriga kriget. I jämförelser mellan den nuvarande tyskromerska kejsaren och den franska kungen, betonades att kejsaren önskade fred och stabilitet medan den franske kungen sökte krig.⁸¹ Frankrike framställdes alltså som en aggressiv makt som hade planer på att lägga större delar av Europa under sig och som dessutom hotade protestanternas frihet. Denna syn på Frankrike påverkade sannolikt hur man i riksrådet tänkte även om de fransk-svenska relationerna.

Subsidier

Första halvan av 1680-talet var franska subsidier den utrikespolitiska fråga som framför andra diskuterades av riksrådet. Riksrådet ansåg att Sverige hade rätt till ytterligare subsidier som man menade att Frankrike utlovat igenom ett tidigare avtal.⁸² Denna diskussion är för vårt vidkommande ganska irrelevant men har en synnerligen intressant komponent. När franska subsidier väl betalades ut så kom pengarna nämligen inte direkt till svenska statens förfogande. Istället gick pengarna till en fransk resident vid namn Rousseau som själv betalade de svenska soldaterna i Tyskland.⁸³ Detta förfarande tycks ha upprört åtminstone Karl XI som i ett brev till rådet hade en ilsken ton gentemot den franska residenten. Enligt honom var det överenskommet att Frankrike ”oss skulle betahla dessa subsidier uthom något annat bekymmer”, Residenten borde ”offenderas emedan det nu alldeles är onödigt att Frankryke widh vår minister skulle hålla någon Resident”. En inblick kring varför den svenske kungen hade så starka känslor kring att de franska subsidierna skulle delas ut via mellanhänder ges i samma brev: ”vår milice[militär] uthav dhe frantzöska betienter huaver måtto taga sin förplägning och dependero om lifzmedlen och deras disenetion, Frankryke mehr wara mästare af samma våre soldatesque [soldater] och våre provinien[provinser], än wy sielf”.⁸⁴ Kungen verkar alltså ansett sin ställning hotad av att

⁸¹ Se t.ex. citat av Bengt Oxenstierna: ” Såsom uthi Europa ähr tvenne hufud partier hus Österryke och Frankryke, dhen ene önskar inthet mehra än få sittia stillia, dhet andra inthet, så tror han att dhet woro Sverige bettere attt hålla med dhom som wille sittia stilla än med dhe andre” RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.73 6/10 1680, se även RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.73 20/10 1680

⁸² Se t.ex. RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.72 24/2 1680

⁸³ Fähræus, 1891, s.11; Carlson, 1874, s.56

⁸⁴ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.72 2/4 1680

soldaterna fick äta direkt ur den franska kungens hand. Innan detta tillfälle har Karl XI även misstänkt att den franska kungen skulle förmedla sina subsidiepengar via den svenska adelsmannen Johan Adlerchrona. Adlerchrona hade adlats under Karl XI och hade tidigare hanterat Frankrikes subsidier under det skånska kriget. Efter kriget hade riksrådet dock tappat förtroende för honom.⁸⁵ När hans namn togs upp föreslog Johan Stenbock direkt att man borde låta honom ”citeras [stämmas]” i kammaren.⁸⁶ Den franske kungen vann därmed knappast heller någon välvilja genom att föreslå Adlerchrona som mellanhand. Subsidiekonflikten 1680 tycks inte vara unik. Svante Norrhem har i *Mercenary Swedes* visat att det vid fler tillfällen förekom franska försök att kontrollera hur svenskarna använde subsidierna de mottog – något de också hade skäl till då svenskarna regelbundet spenderade subsidiepengarna på annat än det som avtalats. Han tar också upp hur starkt svenskarna tenderade att opponera sig starkt mot franska försök att kontrollera subsidierna.⁸⁷

Varför reagerade det svenska riksrådet då så starkt på franska kungens försök att kontrollera subsidiebetalningarna? Norrhems forskning om hur svenskarna använde subsidiepengarna kan bidra med ett praktiskt skäl – Karl XI planerade kanske att disponera resurserna på ett annat sätt än vad Ludvig XIV hade planerat. På Karl XI:s uttalanden tycks det dock inte vara enbart kungens ekonomiska möjligheter den franska kungen har skadat. Både Fåhræus och Carlson skriver om den specifika konflikten att Frankrike ska ha bjudit ”förnedrande villkor”⁸⁸ och orsakat svenskarnas ”stora harm”⁸⁹. De går dock aldrig in på varför dessa starka reaktioner uppkom. Jag menar (inte i opposition mot Norrhem som också framhåller att konflikter som dessa handlade om svensk heder) att den förnedring som Fåhræus beskriver ovan, bestod i att den svenske kungens auktoritet ifrågasattes när svenska soldater fick betalt direkt via franska diplomater. Förutom att vara kränkande i sig var ett sådant förfarande också problematiskt ur ett vänskapsperspektiv. Som vi såg i begreppsdelen skulle vänskap under perioden idealt existera mellan två jämbördiga suveräner. Frankrikes sätt att betala subsidier till Sverige respekterade inte den svenska kungen på detta sätt.

⁸⁵ Georg Wittrock, ”Johan Adlercrona” i *Svenskt biografiskt lexikon*, tillgänglig <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/5552>, Svenskt biografiskt lexikon, 1918 (hämtad 11/5 2020)

⁸⁶ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.72 26/2 1680

⁸⁷ Norrhem, 2019, s. 76–81

⁸⁸ Fåhræus, 1891, s.11

⁸⁹ Carlson, 1874, s.56

Att förklara sin dessein

Ett av mysterierna jag stött på i riksrådsprotokollen är ett återkommande uttryck som användes av riksrådet när de diskuterar alliansen med Frankrike 1680. Flera personer påtalade att det var ett problem att sluta allians med Frankrike ifall Frankrike inte först förklarade sin 'dessein'. 21: a juli 1680 sade exempelvis Clas Rålamb att det är svårt att avtala allians med Frankrike när man inte känner till deras dessein. Sten Bielke delade hans farhågor och frågade om det gick att få några upplysningar därom.⁹⁰ Även ordet "explication" återkommer. Bengt Oxenstierna, Nils Brahe, Sten Bielke, Johan Stenbock, Gustaf Sparre och Clas Rålamb lyfte alla vid något tillfälle att man borde begära några 'explicationer' av Frankrike.⁹¹ Såsom nämnts ovan så restes denna punkt även under omröstningen om allians med Frankrike. Trots kraven på förklaringar tycks flera av riksråden dock tvivla på att Frankrike skulle komma att lämna några explikationer. Johan Stenbock frågade sig på mötet 6:e oktober ifall man inte kunde sluta alliansen med Frankrike först och begära "explicatio" senare. Knut Kurk och Bengt Oxenstierna svarade då att de tvivlade på att Frankrike i sådana fall skulle ge några förklaringar.⁹² 8:e oktober, mötet efter omröstningen om den franska alliansen, sade Gustaf Sparre att han var orolig för att Frankrike inte planerar någon explikation. Han trodde också att den franska kungen skulle bli förargad ifall den svenska ambassadören ställde krav om att explikationer skulle ges.⁹³ Vad är det då allt detta handlar om? Dessein var enligt svenska akademiens ordbok under 1600-talet en synonym till ritning, teckning eller utkast.⁹⁴ Det tycks i kontexten alltså vara Frankrikes utrikespolitiska planer som ska förklaras.

Specifikt tycks det röra sig om den franska reunionspolitiken och faktumet att den enligt Sverige bryter mot den Westfaliska freden. Detta uttryckte t.ex. Bengt Oxenstierna den 6 oktober: "Såsom Kongl Mt [Kungliga Majestät] intenderar en heel tractat så synes nödigt att begära explication uppå dhen puncten, helst efter man ser att frankryke beropar sig på Westphaliske freden, och likwäl de facto agerar tvärrt emot".⁹⁵ Även Gustaf Sparre kopplade explikationen till

⁹⁰ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.72, 21/7 1680

⁹¹ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.73, 20/10 1680, 6/10 1680, 8/10 1680

⁹² RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.73 6/10 1680

⁹³ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.73, 8/10 1680

⁹⁴ "Dessäng" i *Svenska Akademiens Ordbok*: <https://www.saob.se/artikel/?seek=DESS%C3%84NG>

⁹⁵ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.73, 6/10 1680

den franska kungens pretentioner i Tyskland samt de westfaliska traktaten.⁹⁶ Vad riksråden i praktiken tycks ha menat med att Frankrike skulle ge explikationer tycks alltså vara att de dels skulle dela med sig av sina framtida utrikespolitiska planer, dels förklara hur de jämkade sin nuvarande politik med den westfaliska freden som både Frankrike och Sverige var menade att garantera.

Varför var detta då så viktigt? Till viss del kan man sannolikt förklara denna vilja utifrån en realistisk förklaringsmodell. För att kunna fatta ett rationellt beslut om vilka allianser man skulle sluta var det viktigt att man i så hög grad som möjligt kände till vilka planer ens allianspartner hade. Specifikt när det gällde allianser med Frankrike tycks det funnits en oro både i Sverige och övriga Europa att fredsavtalen i Nijmegen utgjorde en vapenvila snarare än en långvarig fred varvid ett stort europeiskt krig snart skulle komma att flamma upp på nytt.⁹⁷ Med tanke på hur Sverige hade klarat sig i det föregående kriget ville riksrådet undvika att Sverige återigen drogs in i ett franskt krig på kontinenten. Riksråden gör dock aldrig kopplingen mellan mer information och bättre beslut. Oftast rörde kravet på förklaring Frankrikes agerande kopplat till den Westfaliska freden. Det instrumentella värdet av informationsinsamling tycks där begränsat. Frankrikes brott mot fredsavtalen behandlades inte som en öppen fråga av riksrådet. Såsom vi såg i avsnittet ovan var brotten mot den westfaliska freden ett av argumenten emot alliansen med Frankrike. Värdet av informationsinsamling tycks alltså inte vara det enda syftet med att Frankrike måste förklara sitt agerande. Vad är då den egentliga anledningen till att det ligger Frankrike i fatet att inte ha gett några explikationer? Protokollen ger inte några tydliga svar.

En rimlig förklarings skulle dock vara att kritiken består i att riksrådet var obekväma med att Frankrike inte spelade med öppna kort gentemot Sverige. Öppenhet framställs ofta bland riksråden som en dygd när det kom till vänskapliga relationer stater emellan. Till exempel återkommer ordet sinceritet när vänskapliga relationer diskuterades.⁹⁸ Under mötet den 18:e oktober 1681 sade Bengt Oxenstierna till exempel att ”wy numehra intet see och erfara den

⁹⁶ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.73, 8/10 1680

⁹⁷ Se t.ex. Carlson, 1874 s.40

⁹⁸ Se t.ex. Gustaf Oxenstiernas citat i omröstningen om den franska alliansen: ”derföre måste förbundet wara sincert, fördenskulle huur man inthet temporisera” RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.73, 6/10 1680; eller citat från relation uppläst 4/7 1682 ”Ministrenne wyd Keyserliga håfwet begynit twifla om Sweries sinceritet”, RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 77, 4/7 1682

sinceritet som wy förmodat hawa, att finna hoos vår bästa wän frankryket, warandes des conduite så sällsam på någon tyd, att man intet weet om man det skall hålla för wän eller owän”.⁹⁹ I en diskussion om samarbetet mellan den danska och den svenska ambassadören i Paris föreslog riksrådet att den svenska ambassadören borde ge den danska lika mycket information som han själv fick tillbaka.¹⁰⁰ Denna quid pro quo tycks ha varit viktig för att bygga upp förtrolighet i relationer. Öppenheten kan i sin tur sannolikt kopplas till den jämbördiga status och välvilligheten som Lesaffer och Roshchin framhållit var centrala komponenter i den tidigmoderna politiska vänskapen. Anledningen till att Gustaf Sparre trodde att den franske kungen skulle bli upprörd ifall man begärde förklaring skulle ifall ovanstående stämmer bero på att en sådan begäran i princip var en konfrontation kring Frankrikes bristande öppenhet i relationen till Sverige.

Krigsminnen

Det svenska riksrådet tycks ha upplevt sig sviket av Frankrike i det holländska/skånska kriget. Detta framkommer tydligt i källorna och har även framhållits av i princip all tidigare forskning som berör perioden. Norrhem framhåller det upplevda franska sveket som en trolig förklaring till varför Sverige under 1680-talet avstod från att ta emot franska subsidier. Samma tes förs även av Carlson.¹⁰¹ Tesen tycks rimlig. Att alliansen med Frankrike omvärderades och kritiserades efter att Sverige på grund av de franska förbindelserna blivit indraget i ett mycket svårt krig framstår nog för de allra flesta även som ett rimligt agerande av det svenska riksrådet. Detta agerande passar också väl in i en realistisk förståelse av internationell politik.

Vi kommer dock se i detta avsnitt att kritiken som riktades mot Frankrike tenderade att vara personlig och inriktad på Frankrikes karaktär snarare än landets förmåga att ombesörja svenska intressen. Ett bra exempel är när Karl XI år 1682 skulle motivera Sveriges avsteg från Frankrike och närmande till Holland. Konungen inledde sitt anförande med att kritisera Frankrike för dess agerande under skånska kriget. När Karl XI begärde hjälp från franska flottan ska den franska kungen först ha sagt att det var för sent på året för att flottan skulle kunna löpa ut.

Nästkommande år när den svenske kungen var ute i god tid ska Ludvig XIV ha sagt att det var

⁹⁹ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.74, 18/10 1681

¹⁰⁰ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.73, 4/11 1680

¹⁰¹ Norrhem, 2019, s.233; Carlson, 1874, s.56

för farligt för flottan att löpa ut på grund av engelska fartyg. Detta trots att Karl XI skickat ett sändebud till England som bekräftat att den engelska flottan inte skulle ställa sig i vägen.¹⁰² Den franska kungens förmodade lögn är alltså det som tar upp mest fokus i konungens anklagelseakt. Anklagelserna riktade mot Frankrikes karaktär återkom även i diskussionerna om subsidierna. Det påpekades där hur stora uppoffringar Sverige gjort för Frankrikes skull. Magnus Gabriel de la Gardie sade under mötet 24:e februari 1680 ”wy har lydit stoor förlust och de härnest med vår skada gjort stoor conquester”¹⁰³. Trots att Frankrike enligt Bengt Oxenstierna hade lovat att med alla krafter assistera svenskarna så trodde kansliämbetsmannen Hoghusen att fransmännen skulle komma med undanflykter så länge Sverige inte slöt någon ny allians.¹⁰⁴

Randall Lesaffer framhöll i sin artikel om *amicita*-begreppet att det i praktiken tycks ha inneburit en vänligt inställd neutralitet. Just den vänliga inställningen tycks svenskarna ha tagit fasta på när vänskap mellan stater beskrivs. En sann vän till Sverige skulle vilja se landet få framgång.¹⁰⁵ Motsatsen till Sveriges vänner (dess fiender) beskrevs också ofta som ”de illwilliande”¹⁰⁶. Denna aspekt tycks vara viktig när relationen med Frankrike skulle bedömas. Ibland tycks medlemmarna ur riksrådet nämligen ha tvivlat på att Frankrike verkligen ville Sverige väl. På riksrådets möte den 20:e oktober 1680 framhöll Nils Brahe att Sverige visserligen har nått stora framgångar vid Frankrikes sida, men att Frankrike ändock alltid försökt ”ballancera” Sveriges makt.¹⁰⁷ I Karl XI:s anklagelser mot Frankrike ingick även att franska diplomater skulle ha försökt hindra fredstraktaten i Lund mellan Sverige och Danmark.¹⁰⁸ Som nämnt under föregående rubrik om Frankrikes ’desseiner’ framhölls sinceritet som en dygd i vänskapsrelationer. I detta tycks ha inkluderats att man skulle försöka hjälpa sin vän till framgång och inte, så som Sverige misstänkte att Frankrike gjorde, bara utnyttja sin vän för att stärka sina egna framgångar. Ofta påpekade till exempel medlemmar ur riksrådet att de aldrig

¹⁰² RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.77, 4/7 1682

¹⁰³ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.72, 24/2 1680

¹⁰⁴ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.72, 24/2 1680

¹⁰⁵ Se t.ex. Bengt Oxenstiernas citat: Alla dhe som wille Sveriges wäl äro fuller i dhen meningen att dhet kan subsistera af sig sielf”, RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.72 20/10 1680

¹⁰⁶ Se t.ex. Gustaf Oxenstiernas citat: Der med nådde och Kongl Mt dhet att så lenge andre dess illwilliande hade reflexa deruppå, så skulle dheres desiener hwyla, RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 77 6/10 1680; eller ”Guarantie tractaten har haft den efecten at hans May:tt med wänner är mehra stadfäst och des Råds och conduite berömbd, och at dess illwilliares anslag äro uppenbahra, förhatelige och fruchtlösa” RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol.77, 4/7 1682

¹⁰⁷ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 73, 20/10 1680

¹⁰⁸ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 77, 4/7 1682

trodde det skulle ske att Frankrike gav Sverige någon fördel utan att själva få något ut av det.¹⁰⁹ Att detta påpekas tyder på att riksrådet inte självklart levde under föreställningen att internationell politik alltid går ut på att stater ser om sina egna intressen.

Den 4:e juli 1682 diskuterade riksrådet Sveriges utrikespolitik mot bakgrund av en relation som då lästes upp. Relationen sammanfattade Sveriges utrikespolitik sedan alliansen med Holland avtalades 1681 till uppläsningsdatumet. Den är mycket positivt inställd till de utrikespolitiska beslut Sverige fattat varvid funktionen av den förmodligen till stor del är att legitimera framförallt Bengt Oxenstiernas politik.

Enligt relationen kom spiken i kistan för de svenska-franska alliansförhandlingarna, när det framkom att Frankrike fört hemliga förhandlingar med kurfursten av Brandenburg. Brandenburg hade som bekant varit Sveriges och Frankrikes fiende i det nyligen avslutade kriget. Trots detta ska Frankrike ha visat den svenska ambassadören kallsinnighet samtidigt som kurfurstens ambassadör möttes med ”benägenheten uthi förtrooliga negotiationer”. Det sammanfattande omdömet var att Frankrike nu visat sig ”alldeles kallsinnigt och widrigt”.¹¹⁰ Ytterligare en gång uppfattades det som att Frankrike var beredd att sälja ut Sverige för att göra egna vinster. Även i denna anklagelse är det den interpersonella relationen som står i fokus. Beviset för att Frankrike är en partner man bör lämna är att de visar större vänlighet mot Sveriges fiender än mot Sverige självt.

Bedömningen av vem som var en bra och dålig vän tycks i mångt och mycket stämt överens med vilka som gynnade Sveriges statsintresse och inte. Det var inte bra för Sveriges statsintresse att landet blivit lämnat utan assistans i det föregående kriget eller att Frankrike förde hemliga förhandlingar med Brandenburg – dessa faktum bidrog sannolikt starkt till att Sverige gav upp på försöken att avtala en ny allians med Frankrike. Vad jag försökt demonstrera i detta avsnitt är dock att anklagelserna som riktades mot Frankrike inte tog avstamp i Sveriges statsintresse. Istället anklagade man Frankrike för dåligt beteende i olika interpersonella relationer: den franska kungen ljög för den svenska och visade vänlighet mot Sveriges fiender. Frankrike

¹⁰⁹ Se t.ex. Johan Stenbocks citat: ”jag troor aldrig att frankryke gifuer några subsidier uthan dhett får något igen af Sverige” RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 73, 4/11 1680

¹¹⁰ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 77, 4/7 1682

återgäldade inte Sveriges uppoffringar i kriget och ville bara Sverige väl så länge det gynnade dem själva.

Hur Frankrike blev en dålig vän

Vi har nu gått igenom ett antal diskussioner i riksrådet förde där Frankrike kritiserades. Det Frankrike kritiserades för kan sammanfattas som följer: de ville betala subsidier via mellanhänder (i), de ville inte förklara sina planer eller förklara hur de jämkade sitt agerande med den westfaliska freden (ii), de ljög för den svenske kungen under kriget (iii), de försökte hindra Sverige från att bli starkare (iv), de visade större vänlighet mot Sveriges fiender än mot Sverige (v). Av dessa argument användes alla förutom det första i de i förhållande till den franska alliansen mest centrala mötena där man antingen skulle rösta om den franska alliansen eller legitimera avsteget därifrån.¹¹¹

De övergripande problemkomplex man tycks kunna hänföra all denna kritik till är att den svenska kungen inte respekterades som en jämbördig suverän med den franska, att Frankrike inte visade välvilja mot Sverige och att Frankrike inte var öppet och ärligt gentemot Sverige. Givet tidens vänskapsideal, som betonade just välvilja och jämlikhet mellan vänner, var porträtteringen av Frankrike enligt ovanstående kritik sannolikt ett medel för att framställa Frankrike som en dålig vän. Poängen med denna del av uppsatsen är inte att hävda att Frankrike var en objektivt dålig vän och att detta var anledningen till att Sverige sökte sig nya allierade. Såsom vi såg i inledningen av detta avsnitt så fanns vid vissa tidpunkter andra framställningar av de svensk-franska relationerna. Norrhem som undersökt svensk-franska relationer under en lång tidsperiod konstaterar att ett genomgående tema var att den fransk-svenska relationen presenterades som en speciell och långvarig vänskap.¹¹² Skulle Sverige ha valt en annan utrikespolitisk inriktning är det möjligt att sådana berättelser skulle fått mer utrymme. När man ville kritisera Frankrike eller när man ville legitimera Sveriges nya allianssystem var kritik som riktade sig mot den Frankrikes vänskapliga kvaliteter dock sannolikt effektiv.

¹¹¹ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 73, 6/10 1680; RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 74, 18/10 1681; RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 77, 4/7 1682

¹¹² Norrhem s.159

Retoriken tyder på en annan uppfattning om internationell politik än den nu rådande. Allianser värderades utifrån vilka stater som bäst gynnade Sveriges intressen men också utifrån vilka stater som behandlade Sverige och dess monark med tillbörlig respekt. I praktiken tycks de två kriterierna inte bedömts självständigt från varandra, det var vid tillfällena Frankrike agerade emot Sveriges intressen som det fick kritik. Kritiken verkar dock nästan alltid tagit fasta på vänskapsidealen snarare än landets intressen. Kritiken som riktades mot Frankrike rörde således landets och dess kungs personliga karaktär.

Holland blir en god vän

Inte bara behövde Bengt Oxenstierna motivera ett avsteg från Frankrike. Han behövde också argumentera för ett närmande till Holland. Holland uppvärderades främst via realpolitiska argument om att dess flotta skulle trygga svensk säkerhet i Östersjön. Det tycks dock även funnits ett behov att lyfta fram Hollands vänskapliga kvaliteter. Främst två vinklar tycks här ha valts. Den ena vinkeln betonade Sveriges historia av vänskap med Holland. Johan Stenbock och Bengt Oxenstierna framhöll på riksrådets möte den 20:e oktober 1680 att Sveriges tidigare kungar alltid funnit det klokt att luta sig mot Sjömakterna. Oxenstierna påpekade här också att Holland endast skadat Sverige i senaste kriget för att det varit tvunget men att det gärna skulle ha Sverige som vän igen ” såsom dhe hade givedt i Konung Gustafz tyd”.¹¹³ Den andra vinkeln betonade att Hollands ståthållare William III, som i protokollen går under benämningen Prinsen av Oranien, beredvilligt skulle ställa upp för Sverige. Bengt Oxenstierna och relationen uppläst i rådet 4:e juli 1682 nämner till exempel båda två i princip identiska meningar om att Prinsen av Oranien skulle ha sagt att han hellre skulle låta Frankrike göra framstötter i Flandern och Brabant än att låta Sverige lida under dansk aggression.¹¹⁴ Denna mening är förmodligen brukad för att skapa kontrastverkan mot Frankrikes brist på assistans under det skånska kriget.

Status

”Först beder jag att gud wille förlåna allsköns wälsignelse till det som HKMT [Hans Kungliga Majestät] slutandes warder[beslutar], så att det måtte lända till Guds ähra HKMT till ett

¹¹³ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 73, 20/10 1680

¹¹⁴ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 77, 4/7 1682

odödeligit beröm, sampt till förkåfning af Ryknes[rikets] wälfärd [...]”¹¹⁵ Så inledde Johan Stenbock när han skulle lägga sin röst i omröstningen om den holländska alliansen. Flera av de andra riksråden gjorde snarlika uttalanden inför sina röster. Givet att uttalandet var återkommande bör man förmodligen betrakta det som en form av artighetsfras. Även om uttalandet inte innebar så mycket i praktiken så talar det kanske ändå till oss om vilka ideal som rådde under perioden. Odödig berömmelse tycks vara det finaste man kan önska konungen. En annan fras återkom när riksrådet gav förhoppningar om hur Sveriges utrikespolitik skulle komma att förstås i utlandet. De önskade då att hela världen skulle se kunglig majestäts ”christeliga, fredliga och uprichtiga intentioner”¹¹⁶. En central förhoppning när riksrådet formulerade politik tycks alltså vara att den i utlandet skulle få ett gott bemötande. Detta avsnitt kommer fokusera på riksrådets omtanke om det svenska rikets och den svenska monarkens rykte och status i utlandet – en omtanke som tycks avspeglas i riksrådens artighetsfraser här ovan. Vi följer statusjakten via ett antal återkommande teman i riksrådets diskussioner: Den westfaliska freden, anseendet i Tyskland och religionen.

Inledningsvis bör dock en kort kommentar göras om kopplingen mellan vänskap och status. En hel del av de teman som togs upp under föregående avsnitt skulle också kunnat hänföras under detta tema. När den franske kungen behandlade den svenska kungen och hans diplomater som underställd sig själv orsakade skadade detta den svenska kungens status. Såsom Ringmar påpekat så innebar brist på visad respekt inför en stats furste att han inte erkändes som en fullvärdig suverän bland andra.¹¹⁷ En del av varför Sverige blev upprört av Frankrikes agerande var säkerligen att den franska kungen ansågs skada den svenska kungens status.

Westfaliska freden

Tidigare forskning har effektivt demonstrerat att Sverige hade en stark önskan att behålla fred både i det egna landet men också i det övriga Europa under 1680-talet.¹¹⁸ Detta var en central målsättning i landets utrikespolitik. Ofta när medlemmarna ur riksrådet uttryckte sin önskan att behålla fred syftade de dock på ett specifikt fredsavtal: det Westfaliska. De Westfaliska

¹¹⁵ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 74, 18/10 1681

¹¹⁶ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 77, 4/7 1682

¹¹⁷ Ringmar, 1996, s.182

¹¹⁸ Se forskningsläget för presentation av de teser som drivits av de som tidigare forskat om perioden

fredstraktaten är ett av de teman som återkom genom alla Sveriges förhandlingar om allianser. Genomgående uttryckte riksråden att de önskade att det primära syftet med Sveriges allianser skulle vara att konservera de Westfaliska, och ibland de Nijmegiska frederna.¹¹⁹ Denna politik bör ses som en del i att hålla Sverige utanför krig och överensstämmer därför med tidigare forsknings förståelse för Sveriges utrikespolitik. Westfaliska freden tycks dock ha haft en mycket större betydelse för det svenska riksrådet än enbart som ett traktat som gynnade landets intresse. Såsom jag resonerade ovan i begreppsdelens finner jag det rimligt att betrakta garantstatusen Sverige hade i relation till de Westfaliska traktaten som ett av, om inte det främsta, verktyget Sverige hade för att upprätthålla bilden av sig själv som en betydelsefull makt i Europa och för att ge status till den svenske monarken.

Att Westfaliska traktaten hade en stor betydelse för Sveriges status märks i riksrådsprotokollen. När tanken på en trippellians mellan Sverige, Danmark och Frankrike ännu levde oroade sig flera medlemmar ur riksrådet exempelvis för att Frankrike skulle komma att bjuda in Danmark till att också få tillträda som garant av fredstraktaten. Gustaf de la Gardie sade under ett möte den 4:e November 1680:

guarantien af Tyske freeden är infäst som en rättighet förwärfaat af Sverige medh wärian, till att wara såsom dhe Tyske stendernas försfuar emot Keysarens förtryck, huarföre han fructar att danmark derigenom får lägenhet att insmyga sig i dhets Tyska wärket, då ifall Sverige skulle förfalla med Frankryke torde Frankryke taga danmark istället för Sverige. Man kunde fördenskulle låta införa i projectet doch att dhe rättigheter som begge chroner tillkomma bybehålles.

Bengt Oxenstierna och Sten Bielke delade de la Gardies farhågor.¹²⁰ Skulle det främsta intresset varit att faktiskt bevara freden i Europa skulle ett danskt tillträde sannolikt vara gynnsamt. Ur statussynpunkt var det dock synnerligen negativt ifall den svenska kungen hade behövt dela garantstatusen med den danske. Hotet mot den svenske monarkens status snarare än mot freden i Europa torde alltså vara anledningen till att svenska riksrådet oroade sig för en dansk inneslutning i traktaten.

¹¹⁹ Se t.ex. RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 73, 6/10 1680; RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 74, 18/10 1681; RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 77, 4/7 1682

¹²⁰ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 73, 4/11 1680

Faktumet att Westfaliska freden var en så stor källa till status för svenskarna var förmodligen anledningen till att de var så måna om att poängtera att upprätthållandet av dessa traktat var det primära syftet med alla allianser de avtalade. Det var dock inte varit helt enkelt för svenskarna att välja allians ifall målsättningen var att behålla statusen som Westfaliska fredens garant. Som nämnt tidigare var en kontinuerlig kritik av föreslagna allianser med Frankrike att landet ansågs bryta mot den Westfaliska freden i och med sin reunionspolitik. Risken med att alliera sig med Frankrike tycks i hög grad bestått i att Sverige skulle uppfattas stå bakom den franska politiken. Riksrådet poängterade gång på gång att man i ett eventuellt traktat med Frankrike skulle införa att man inte ”secunderar” den franske konungen i hans aktioner.¹²¹ Man blev också orolig när information framkom om att kurfursten av Brandenburg skulle ha spridit rykten i Regensburg att svenskarna till fullo stödde den franska politiken samtidigt som Danmark på samma ort hade betygat att de gjorde allt i sin makt för att ta avstånd från den franska kursen.¹²² Att Sverige skulle framstå som understöd till den franska politiken verkar alltså varit en stor farhåga. En del av förklaringen till denna rädsla var säkerligen säkerhetspolitisk. Relationen 4:e juli 1682 påpekade att anledningen till att Kurfursten av Brandenburg spred rykten var för att få tillgång till ett legitimt skäl att förklara krig mot Sverige – bröt Sverige mot fredstraktaten behövde Brandenburg inte heller respektera dem. Även risken att förlora garantstatusen ifall allt för många började tro på kurfurstens berättelser spelade dock med all sannolikhet in. Det var alltså ett problem att vara allierad med Frankrike ifall man ville upprätthålla sin garantstatus. Förvisso kunde man försöka infoga i traktat att man inte stod bakom den franska kungens agerande men risken var ändå stor att man implicit skulle uppfattas stå bakom Frankrikes fredsbrott eller att Frankrike skulle tvinga landet att företräda den franska linjen på internationella kongresser. I relationen uppläst den 4:e juli 1682 beskrivs hur Brandenburg och Danmark, nu när de befann sig i Frankrikes ficka, sannolikt skulle stöjda Frankrikes anspråk på den då pågående kongressen i Frankfurt.¹²³ Detta öde verkar Sverige ha velat undvika.

¹²¹ Se t.ex. Gustaf de la Gardies citat: kunde man icke igenom H Bielke [...] 2: att man nu inthet intenderar någon offensive alliance uthan defensive och fördenskule inthet kunde hans [Ludvig XIV:s] defacto företagne deseiner secundera” RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 73, 6/10 1680

¹²² RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 77, 4/7 1682; Regensburg var en stad i södra Tyskland där Tyskromerska rikets riksdag sedan 1663 hade befunnit sig i ett permanent möte

¹²³ Bakgrund om kongressen i Frankfurt kan läsas i: Rudelius, 1942, s.60

Även ett avsteg från Frankrike hade dock sina risker som vi såg när Danmark diskuterades ovan. Sverige verkar här ha varit oroligt för att Danmark skulle kunna ta Sveriges plats i de Westfaliska traktaten ifall Sverige lämnade Frankrikes sida. Som bekant var det *tillsammans* med Frankrike Sverige var menat att garantera freden. Givet att garantuppdraget var delat innebar det sannolikt en risk i sig att befinna sig i en annan allians än sin garantpartner. Efter Sverige trätt in i garantitraktaten 1681 försvann dock diskussionerna i riksrådet om den Westfaliska freden. Relationen 4:e juli 1682 presenterade traktaten som att alla nu sett att den svenske kungens främsta mål var att bevara freden.¹²⁴ Ska man lita på relationen hade svenskarna kanske därför tillslut lyckats med att upprätthålla bilden som Westfaliska fredens garant.

Anseendet i Tyskland

Ett närbesläktat tema till den westfaliska freden är den svenska kungens anseende i Tyskland. Som vi såg i inledningen till undersökningen så använde Bengt Oxenstierna den svenska kungens möjlighet till ett bättre anseende i Tyskland som ett argument för alliansen med Holland. Att den svenska kungens anseende i Tyskland skadades av förbindelserna med Frankrike var ett återkommande argument för att söka sig andra allianspartners även om alla inte höll med om att så var fallet.

21:a juli 1680 undrade Nils Brahe ifall förhandlingarna med Frankrike innebar att ingen i Tyskland längre skulle komma att ”recherchera [eftertrakta, söka upp]” Sverige. Han önskade att man skulle kunna vara allierad med Frankrike men samtidigt agera på ett sådant sätt att man inte ”chokerar [upprör]” de tyska furstarna.¹²⁵ Bengt Oxenstierna framhöll under debatten om den holländska alliansen också han att det var de franska förhandlingarna som hindrade bättre relationer mellan Sverige och de tyska furstarna: ”det wålla wy sielfwa, ty så länge wy haa vår Ambassadeur i Frankryket haa dhe inthet förtroende för oss.”¹²⁶ Det förklaras aldrig i riksrådsprotokollen varför den franska alliansen skadar kungens anseende på detta sätt. En rimlig slutsats bör dock vara att detta handlar om Frankrikes vid tiden dåliga rykte i Tyskland. Tryntje Helfferich visar i antalogikapitlet ”‘Unter den Schutz Frankreichs’: German reception of French subsidies in the Thirty Years’ War” hur en tidig form av nationalkänsla hade vuxit fram i

¹²⁴ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 77, 4/7 1682

¹²⁵ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 72, 21/7 1680

¹²⁶ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 74, 18/10 1681

Tyskland under 30-åriga kriget där man opponerade sig mot ett Frankrike man uppfattade som hotfullt. Dessa känslor stärktes av de fortsatte krigen mellan Tysk-romerska riket och Frankrike under senare halvan av 1600-talet.¹²⁷ Helt självklart var det dock inte att den franska alliansen skulle vara dåligt för Sveriges anseende. Helfferich påpekar att det under 30-åriga kriget också fanns prestige i att vara allierad med en så mäktig stormakt som Frankrike. Andreas Flurschütz da Cruz gör en liknande analys av furstarna av Waldecks mottagande av subsidier under 1600–1700-talet som författaren menar främst motiverades av prestigevinsten av att vara allierad med stormakter.¹²⁸ Kanske i enlighet med dessa tankar lyfte Gustaf Oxenstierna under omröstningen om den franska alliansen att Sveriges fiender nog skulle ha respekt för Sverige ifall det hade Frankrikes vänskap. På samma möte lyfte också Knut Kurk att han trodde att ett sätt för Sverige att få stor uppskattning i Tyskland (”meritura in imperio”) vore att igenom alliansen med Frankrike lyckas moderera deras anspråk (”reglera Frankrykes desein”). De andra riksråden verkar dock tvivla på att detta var möjligt.¹²⁹

Åtminstone Bengt Oxenstierna torgförde starkt att Sveriges rykte skulle förbättras ifall Sverige lämnade Frankrike. Som vi såg i inledningen till undersökningen menade Oxenstierna att Karl XI redan ansågs vara en ny Gustaf II Adolf. Man skulle enligt Oxenstierna i Tyskland hålla högre tankar om Sverige än svenskarna själva. Enda problemen för Sveriges anseende var alliansen med Frankrike och Sveriges fattigdom.¹³⁰ I relationen uppläst 4:e juli 1682 framhålls förbättringen av Karl XI:s rykte i Tyskland som en av de stora framgångarna med garantitraktaten: ”altså har och där på fölgdt, att heela världen blef öfwertygat om Hans May^{tt} [Hans Majestäts] rättwysa och Christliga måhl”. Framförallt i Regensburg, Wien och andra orter i Tyskland mottog Sveriges diplomater nu ett gott bemötande.¹³¹

¹²⁷ Tryntje Helfferich, “‘Unter den Schutz Frankreichs’: German reception of French subsidies in the Thirty Years’ War”, i Svante Norrhem & Erik Thomson (red): *Subsidies, Diplomacy and State Formation in Europe, 1494–1789: Economies of Allegiance*, Lund: Lund University Press, 2020, s.57–66

¹²⁸ Andreas Flurschütz da Cruz, “Subsidy treaties in early modern times: the example of the German principality of Waldeck” i Svante Norrhem & Erik Thomson (red): *Subsidies, Diplomacy and State Formation in Europe, 1494–1789: Economies of Allegiance*, Lund: Lund University Press, 2020, s.176, 186

¹²⁹ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 73, 6/10 1680

¹³⁰ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 74, 18/10 1681

¹³¹ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 77, 4/7 1682

Statusen Sverige ansåg sig ha vunnit berodde förmodligen dels på att man stod upp mot det i Tyskland illa ansedda Frankrike, dels på att Sverige fick möjlighet att utmåla sig som fredens och den tyska frihetens försvarare vilket också stärkte Karl XI:s anspråk på att vara den Westfaliska fredens garant. Likt det gav prestige att alliera sig med Frankrike lär det även ha givit prestige att vara allierad med Holland men framförallt med den Tysk-romerska kejsaren.

Det presenteras aldrig någon anledning till att Sverige värderar anseendet i Tyskland så högt att detta blir ett av de större argumenten för att byta allianssystem. Carlson noterar likt mig att anseendet i Tyskland framstår som viktigt för framförallt Karl XI under perioden men förklarar inte heller han varför så var fallet.¹³² I källmaterialet kopplas ryktet i Tyskland ibland till militärstrategiska resonemang. När Nils Brahe oroade sig över att Sverige inte kommer bli 'rechercherat' av Tyskland svarade Bengt Oxenstierna att Frankrike och Danmark nog i högre grad skulle respektera ("reflectera på") Sverige ifall de hade de tyska furstarna med sig. När Oxenstierna utlovade anseende i Tyskland ifall Sverige avtalade en allians med Holland framhöll han också hur svårt Sverige hade haft det i det senaste kriget när man haft Tysklands makt emot sig. Med Tyskland bakom sig skulle man istället kunna vända denna kraft mot Frankrike.¹³³ Anseendet tycks dock även ha haft ett egenvärde. Kanske är detta inte så märkligt om vi minns karaktäriseringen av det internationella systemet som ett furstesamhälle från begreppsdelan ovan. Att bli högt ansedd av de andra furstarna Karl XI interagerade med var inte någonting symboliskt eller en trevlig bonus. Ryktet hos de andra furstarna var det som direkt avgjorde den svenska kungens möjligheter att skapa internationella förbindelser, att bli erkänd på den internationella arenan och det som avgjorde hans plats i furstehierarkin. Anseendet hos furstarna i Tyskland lär ha varit speciellt viktigt för den svenska kungen dels då kungen behövde uppträda som en furste inom det tyskromerska riket, dels därför att de tyska provinserna, som Sverige skattade högt, lätt kunde förloras om de inte försvarades av åtminstone en del av de tyska furstarna.

Religion

Erik Ringmar framhåller, som vi såg i begreppsdelan, protestantismen som en av de centrala berättelser Sverige berättade om sig självt under 1600-talet. Genom att presentera sig själv som

¹³² Carlson, 1874, s.40

¹³³ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 72 21/7 1680; RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 74, 18/10 1681

ett protestantiskt land så hoppades man enligt Ringmar, knyta band till de andra protestantiska furstarna i Europa. I och med Westfaliska freden fick den svenska protestantismen ytterligare betydelse då Sverige enligt traktaten ansvarade för att skydda protestanterna i Tyskromerska riket. Att upprätthålla bilden av att man försvarade den europeiska protestantismen lär således ha blivit viktig för att upprätthålla Sveriges statusanspråk. Riksrådet tycks under perioden ha sett den centrala konflikten i Europa som motsättningen mellan Frankrike och Österrike. Som bland annat Nils Brahe påpekade skulle det vara svårt att inte välja sida mellan de båda.¹³⁴ Båda dessa allianser var dock problematiska utifrån ett religionsperspektiv. Såsom vi redan sett karaktäriserades Frankrike ofta, även bland dess vänner i riksrådet, som en fara för protestanterna i Europa. Bakgrunden till dessa uttalanden står förmodligen att finna i den alltmer intoleranta stämningen gentemot Frankrikes protestanter som härskande under Ludvig XIV:s regim och som kulminerade i upphävandet av Nantes-ediktet 1685¹³⁵. Utöver denna allmänna misstänksamhet gentemot de franska intentionerna förekom religionen dock mycket lite i de praktiska förhandlingarna som fördes med Frankrike.

I relationen uppläst den 4:e juli 1682 presenterades kristendomen som en av de stora vinnarna av garantitraktaten mellan Sverige, Holland och den Tyskromerska kejsaren. Alliansen sades ha lett till kristenhetens ro och skulle ha tagits emot särskilt väl bland 'de evangeliska'. Relationen passade också på att svartmåla Frankrike genom att hävda att det danska prästerskapet börjat ångra den franska alliansen.¹³⁶

Relationen tycks från ett religionsperspektiv alltså velat framhålla att Sveriges alliansskifte varit framgångsrikt i att förbättra Sveriges anseende bland Europas protestanter. När alliansen med kejsaren diskuterades i rådet den 6:e oktober 1682 fanns det dock oro inom rådet för vad alliansen skulle innebära för Sveriges roll som protestanternas försvarare. Österrike var vid tillfället engagerat i ett krig mot protestantiska rebeller i Ungern. Gustaf de la Gardie och Clas Flemming var oroliga för att alliansen med kejsaren skulle tvinga Sverige att skicka understöd

¹³⁴ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 73, 6/10 1680

¹³⁵ Nantes ediktet hade sedan 1598 garanterat religionsfrihet åt de reformerta hugenotterna. Efter upphävandet av Nantes ediktet flydde många hugenotter utomlands. För mer om Nantes ediktets upphävande se Geoffrey Symcox, "Louis XIV and the Outbreak of the Nine Years War" i Ragnhild Hatton (red): *Louis XIV and Europe*, London: The Macmillan Press, 1976, s.184–185

¹³⁶ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 77, 4/7 1682

till kejsarens trupper. Bengt Oxenstierna lugnade dem med att Sverige bara skulle behöva strida mot fiender till den westfaliska freden och att det bara var protestanter i Schlesien och Böhmen som Sverige enligt de traktaten var skyldiga att försvara. Eftersom alliansen med kejsaren haft den westfaliska freden som grund ansåg Oxenstierna att det inte fanns någon anledning att göra något ”stoort wäsende” av religionen.¹³⁷

Gustaf de la Gardie menade ändock att man måste besluta något om religionen som man kunde visa upp för sina ”religionsförwanter”. Han menade att ingen ”amitie [vänskap]” kunde existera med kejsaren om man inte beslutade något om religionsfrågan. Johan Stenbock instämde och menade att forna svenska kungar alltid försvarat protestantismen och att även Karl XI fick stor ”gloire” av att skydda de evangeliska. Stenbock refererade även till reformerna i Frankrike och dess strider mot protestantiska stater som ett tecken på att katolikerna försökte utmatta protestanterna. Han fruktade att det fanns planer som Sverige inte kände till och tycks då implicera att Frankrike och Österrike skulle kunna ingå i en gemensam konspiration för att krossa Europas protestanter. Bengt Oxenstierna försvarade traktaten med att kejsaren gått Sverige till mötes kring allt de önskat om religionen. Förmodligen smått irriterad anmärkte han att inga tidigare traktat med vare sig Frankrike eller kejsaren hade handlat religion på det sätt som riksråden nu förespråkade. Bengt Oxenstierna tycks ha fått sin vilja igenom då ingen efteråt hade något att tillägga förutom Stenbock som önskade lycka och välsignelse till traktaten.¹³⁸

Trots att Sverige tillslut avtalade alliansen med kejsaren tyder motståndet i riksrådet på att Oxenstierna inte helt lyckades med att framställa Sveriges nya allianser som en seger för landets anseende bland dess religionsfränder. För en del riksråd skavde det uppenbarligen att avtala en allians med den katolska kejsaren. Varför förekom då diskussioner om religion i förhållande i alliansen till den tysk-romerska kejsaren men inte i samma grad med Frankrike? Protokollen ger inget tydligt svar. Ett rimligt antagande torde dock vara att det hör samman med 30-åriga kriget som var den historiska tid svenskarna hämtade mycket av sin självbild ifrån. Att Sverige stod upp för protestanternas frihet emot kejsarens förtryck hade varit det utrikespolitiska etos man

¹³⁷ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 77, 6/10 1682

¹³⁸ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 77, 6/10 1682

hade försökt sälja in sedan 1630. Att eventuellt tvingas bekämpa protestanter för att försvara kejsaren gick då tvärt emot den svenska propagandan och självbilden.

Problemkomplexet kejsaren och religion återkom i rådets diskussioner under 1683. I och med kriget mellan Österrike och det osmanska riket hade Leopold I dock bytt skepnad från potentiell förtryckare av protestanter till kristendomens försvarare mot ”turkfarar”. Kejsaren begärde under 1683 hjälp från den europeiska kristenheten för att besegra osmanerna.¹³⁹ Detta var naturligtvis en stor möjlighet att visa upp sin beredvillighet att försvara kristendomen. Problemet för svenskarna var att de misstänkte att krig med Danmark och Brandenburg skulle kunna bryta ut när som helst – frågan var därför om de hade några soldater att avvara? Det hade Sverige inte, menade Johan Stenbock som också misstänkte att Danmark bara skulle utnyttja den svenska försvagningen. Han tycks även menat att kejsaren hade sig själv att skylla för den situation han försatt sig i: ”När iag seer någon gå på en söndrig bååt och drenker sig så ähr inthet rådeliget att iag går på en elak ölstäck och drenker mig med, än om danmark låss först wara till freds, och sådan när Kongl Mt fålck ähr bårta slår HKMT [Hans Kungliga Majestät] på halsen”.¹⁴⁰ Magnus Gabriel de la Gardie menade dock att det skulle orsaka stor skada på kungens anseende ifall han inte bidrog.

Frankryke, Polen, Danmark och Brandeburg tillbiuda sig till hielp, skulle Suerige suara sig inthet kunna göra, kunde keysaren tänka, antingen göra dhe dhert sincert och då woro Suerige i stoor fattigdomes, eller och att dhe inthet willia hielpa, huilket lende Suerige till inthet berömb.¹⁴¹

Rädslan tycks framförallt bestått i att den svenske Kungen skulle framstå som okristelig, och förlora kejsarens gunst ifall Danmark och Brandenburg bidrog medan Sverige inte gjorde det.¹⁴² Sverige skickade i slutändan ingen militär hjälp till kejsaren. Landets förre ambassadör i Paris, Nils Bielke, trädde dock i österrikisk tjänst och tjänade som officer under det så kallade stora turkiska kriget.¹⁴³

¹³⁹ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 79, 22/8 1683

¹⁴⁰ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 79, 22/8 1683

¹⁴¹ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 79, 22/8 1683

¹⁴² Se t.ex. rådets diskussion RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 79, 29/8 1683

¹⁴³ Ingvar Eriksson, *Nils Bielke 1644–1716: Firad i nådens dagar, fälld i onådens*, Stockholm: Atlantis, 2000, s. 190f

Erik Ringmar menar att religionen i de svenska statsmännens diskussioner inför 30-åriga kriget främst hade en politisk funktion – hotet mot protestanterna var viktigt eftersom det också var ett hot mot Sverige. Försvaret av protestanterna menar han hade syftet att stärka statusen hos den svenska kungen bland de furstar svenskarna betraktade som sina naturliga vänner. Religionen blev alltså meningsbärande genom politiken.¹⁴⁴ Det undersökta materialet i denna uppsats tycks i stort bekräfta Ringmars tes. Ofta är hänsynen till religion direkt kopplad till hänsyn om kungens status. Att kristenheten fått ro genom traktaten med kejsaren är bra eftersom de evangeliska nu hyllar den svenska monarken, man borde sluta ett avtal om religionen med kejsaren så att man har något att visa upp för sina religionsfränder, Sverige borde bidra till kejsarens krig mot Osmanska riket så att den svenska kungen inte framstår som fattig eller okristlig. Sällan presenteras religionen som ett värde i sig.

Sammanfattning

Som vi sett i ovanstående avsnitt så var status viktigt för svenskarna. Där vi i förra avsnittet konstaterade att vänskap kanske mest hade betydelse som en retorisk strategi tycks status haft en mer konkret inverkan på politiken. Ett viktigt argument när man tänkte över olika utrikespolitiska vägval tycks vara hur detta inverkade på den svenska monarkens anseende. De grupper riksrådet främst tycks ha velat vinna status hos är dels de Tyska furstarna, dels gruppen riksrådet omskriver som 'de evangeliska' eller landets 'religionsförwanter'. Möjligtvis är dessa två grupper egentligen en och samma, det vill säga de protestantiska furstarna i Tyskland. Man bör dock inte helt utesluta att riksrådet också kan ha föreställt sig Europas protestanter som en egen publik. Ringmar menar till exempel att svenskarna inför 30-åriga kriget tycks ha haft olika föreställningar om den abstrakta protestantiska gemenskapen och de faktiskt existerande protestantiska staterna.¹⁴⁵

Riksrådet tycks ha uppfattat Sveriges arv från 30-åriga kriget; ställningen som garant för Westfaliska freden och försvarare av protestanterna och de tyska furstarnas frihet som centralt för Sveriges statusanspråk inför de tyska furstarna och de evangeliska. Hur man bäst navigerade för att upprätthålla sin forna status var dock inte enkelt, i alla fall inte när Sverige var allierat

¹⁴⁴ Ringmar, 1996, s.140, 164–166

¹⁴⁵ Ringmar, 1996, s.166

med antingen Frankrike eller Österrike. Den franska alliansen var primärt problematisk eftersom Frankrike ansågs bryta mot den Westfaliska freden varvid Sveriges rykte i Tyskland verkar ha tagit skada. Alliansen med kejsaren verkar samtidigt ha orsakat oro utifrån ett religionsperspektiv. Danmark framstår, kanske föga förvånande ha varit Sveriges främsta rival när det kom till status. Både i diskussionerna om den Westfaliska freden och stödet till den Tyskromerska kejsaren under det stora turkiska kriget verkar Sveriges värsta farhåga varit att Danmark skulle vinna i anseende på Sveriges bekostnad. Man uttryckte också oro för att Danmark och Brandenburg spred rykten med syfte att skada kungens anseende bland hans allierade. Rivaliteten mellan Sverige och Danmark tycks alltså ha sträckt sig från slagfälten till furstehovens salonger. Detta var knappast unikt under perioden. Historikern Toby Osborne har till exempel studerat konflikten mellan huset Medici och huset Savoien ifrån slutet av 1500-talet till början av 1700-talet. Furstehusens konflikt fördes enligt Osborne nästan enbart via en kamp om status vid främmande furstars hov.¹⁴⁶ Mot bakgrund av begreppsdelen anser jag inte att man bör betrakta riksrådets omsorg om den svenska monarkens status som dum fåfänga. Monarkens status och rykte var avgörande för att skapa band till andra furstar. Sverige var beroende av allierade för att nå sina utrikespolitiska intressen och framförallt för att lyckas behålla de territoriella vinster landet gjort på den europeiska kontinenten under 30-åriga kriget. Det realpolitiska intresset tycks alltså i stort samspela med statusintresset. Med det sagt är det inte säkert att det var så som medlemmarna av riksrådet förstod betydelsen av status. Ibland kopplas hotet mot kungens status med hot mot det svenska riket såsom när relationen 4:e juli 1682 misstänkte att Brandenburg spred bilden av att Sverige inte levde efter Westfaliska freden för att få ett legitimt skäl att angripa Sverige. Oftast presenteras argument om status dock utan någon medföljande argumentation om varför den upprätthållna statusen är viktig. Det ter sig alltså fullt möjligt att riksrådet såg på status som någonting som var viktigt i sig.

Suveränitet

Hittills har vi fokuserat på hur Sverige resonerade kring olika alliansmöjligheter. I detta avsnitt ska vi istället fokusera på hur riksrådet verkar ha betraktat den internationella politiken i allmänhet. Hur såg man på allianser och subsidier bortsett från de specifika avtalen? Betraktade

¹⁴⁶ Osborne, 2007

man världen som styrd av regler eller som anarkisk? Hur såg man på andra länders interventioner i den egna politiken?

Bestå av sig själv

Riksrådet återkom flera gånger till att det var för farligt för Sverige att stå utan vänner. Skulle yttre nödvändighet inte ha tvingat Sverige att alliera sig verkar det dock som att flera medlemmar ur riksrådet skulle föredragit att Sverige inte allierade sig med någon alls. Medlemmar ur riksrådet gjorde vid flera tillfällen under 1680, innan Sverige avtalat några allianser, uttalanden där de menar att de helst skulle slippa avtala allianser och istället behålla allas vänskap, något de dock medgav var svårt.¹⁴⁷ Vad bestod motviljan mot allianser i? Rimligtvis baserades oviljan delvis på risken för landet att dras in i krig. Förutom de praktiska konsekvenserna av krig tycks riksrådet även hyst ett moraliskt motstånd mot krigen. Vid flera tillfällen varnas för att allianser, framförallt med Frankrike, skulle kunnat dra in landet i ”wydlöftighet”. Det riksrådet framförallt önskade var att Sverige istället skulle få ”sitta still”.¹⁴⁸ Magnus Gabriel de la Gardie verkar även ha haft en idé om att Sverige ifall det stod utanför allianser med Frankrike och Österrike skulle kunna agera medlare i konflikter: ”Om Swerie kan blifwa utan engagement kan det igenom meditation hiälpa att släckia denne Europa brand, ty är det en gång engagerat, måste det uthstå hwad wäder och wind förmå, som ett skepp som är råkat uth storhmen”¹⁴⁹

Utöver dessa invändningar mot allianser verkar riksrådet dock även hyst ideal om att Sverige borde vara oberoende av andra länder. Vid rådets möte 21:a juli 1680 återkom flera talare till uttrycket ”bestå af sig sielf”. Johan Stenbock sade på riksrådets möte:

Ded förnembsta som ett Ryke har att eftertrachta är att kunna bestå aff sig sielfff och att bly rechercherat aff andra. Så som nu HK MT Ryke intet har nådt att så lyckeligit till stånd altså och emädan ded till sin

¹⁴⁷ Se t.ex. Bengt Oxenstierna & Nils Brahes citat: *Mente oförgrypeligen att man inthet skulle fördiupa sig huarken med den ene eller andre, uthan sättia sig med alle uthi gått förtroende*; ”att behålla begges wenskap är mehra att önska än att ärhulla, woro fördenskull mycket bättre för Kongl Mt att finna medelwäge än att kasta sig uthi någondere puiscences arbetrage”. RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 73, 20/10

¹⁴⁸ För termen *wydlöftighet* se t.ex. Sten Bielkes citat: ”om dhe haa frankryke till wän, dhet som wäl kunde skee om frankryke wille hålla westphaliske freedden och inthet inweckla Sverige uthi wydlöftighet” RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 739/10 1680; se även: 6/10 1680; för termen ’sitta still’ se t.ex. RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 73, 6/10; RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 74, 18/10 1681

¹⁴⁹ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 74, 18/10 1681

säkerhet behöfuer att befästa med alliances, så frågas billigt för med hvem rådeligast är att E KONLG MT sig allierar¹⁵⁰

Bengt Oxenstierna påpekade att alla som vill Sverige väl vill se det ”subsistera af sig sielf” men att det ännu skulle dröja någon tid. Nils Brahe uttryckte att om ’vi’ misstrodde Frankrike (”gifua Frankryke ombrage”) medan landet ännu bestod av sig själv så fanns ännu större anledning nu när rikets krafter var brutna av det senaste kriget.¹⁵¹ Åtminstone en del av riksrådet verkar alltså ha beklagat att man var beroende av allianser. Samtidigt verkar det ideala tillståndet inte ha legat speciellt långt borta. Oxenstierna och Stenbock tycks ha föreställt sig att landet snart skulle kunna bestå av sig själv. För Brahe verkar tillståndet istället ha existerat tillbaka i tiden.

Sverige var förmodligen ovanligt beroende av hjälp utifrån under tidigt 1680-tal. Flottan var krossad, arméns styrka var bruten och statsfinanserna körda i botten efter det skånska kriget. Det var kanske ingen märklig önskan för riksrådet att ta sig bort från detta beroendetillstånd. Det var heller inte en helt orealistisk förhoppning. Efter den stora reduktionen och indelningsverket som infördes under 1680-talet förbättrades statens finanser samtidigt som den militära förmågan ökade.¹⁵² Att såsom i Stenbocks citat, framhålla att Sverige idealt borde bestå av sig själv i sådan grad att de skulle kunna upprätthålla sin säkerhet utan allianser framstår dock som verklighetsfrånvänt. ”[...] virtually no European state has waged war without external assistance” skriver Peter Wilson i antologikapitlet ”Mercenary contracts as Fiscal-Military Instruments” om betydelsen av subsidier i Europeiska statsbyggnadsprocesser.¹⁵³ Det tycks osannolikt att medlemmarna ur det svenska riksrådet, som regelbundet förhandlade om allianser med Europas stormakter skulle ha varit omedvetna om detta faktum.

Riksrådsprotokollen ger inga ledtrådar kring varför de aktuella medlemmarna av riksrådet hade ett ideal om att Sverige skulle bestå av sig själv. Jag menar dock att det är rimligt att se ett sådant ideal mot bakgrund av idén om den suveräna staten. Skulle suveränen föreställa den högsta

¹⁵⁰ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 72, 21/7 1680

¹⁵¹ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 72, 21/7 1680

¹⁵² Kurt Ågren ”The *reduktion*” i Michael Roberts (red): *Sweden’s Age of Greatness*, London: Macmillan Press, 1973, s.245–249; se även Sven Nilsson, *På väg mot reduktionen*, Stockholm: Natur och Kultur, 1964, s. 114, 120–123

¹⁵³ Peter Wilson, “‘Mercenary’ contracts as Fiscal–Military Instruments” i Svante Norrhem & Erik Thomson (red): *Subsidies, Diplomacy and State Formation in Europe, 1494–1789: Economies of Allegiance*, Lund: Lund University Press, 2020, s.71

auktoriteten inom det egna territoriet borde han inte vara beroende av andra för sitt anspråk. Anuschka Tischker skriver att det för den franska kungen skulle varit omöjligt att ta emot subsidier då det skulle ha tolkats som en kränkning av hans suveränitet. Bland de tyska furstar som tog emot subsidier av Frankrike fanns också en farhåga att framstå som legosoldater anställda av Frankrike snarare än suveräner i sin egen rätt.¹⁵⁴ Det verkar alltså ha funnits en koppling mellan oberoende och suveränitet i de europeiska tankegångar som rådde under Karl XI:s tid.

Farliga pengar

En liknande ovilja mot allianser uppvisade riksrådet även när det gällde subsidier. Oron kring de specifika avtalen tycks främst ha rört sig kring att Frankrike i utbyte mot subsidier skulle krävt motprestationer av svenskarna. Johan Stenbock sade till exempel att Sverige i tid och otid kommer få ”sitta upp” ifall man tog emot franska subsidier.¹⁵⁵ Även utöver specifika avtal uttalade sig riksrådet dock negativt om subsidier. Bengt Oxenstierna sade att han alltid ansett subsidier i fredstid för en pest.¹⁵⁶ Tidigare forskning har påpekat att subsidier vid vissa tidpunkter tycks ha haft ett dåligt rykte i Sverige. Rudelius menar till exempel att Johan Gyllenstiernas primära mål med alliansen med Danmark var att göra Sverige mindre beroende av franska subsidier.¹⁵⁷ Norrhem tillägnar i *Mercenary Swedes* ett helt kapitel åt svensk kritik av de franska subsidierna. Han sammanfattar kritiken följande

(i) it was humiliating to accept subsidies and it was an insult to the country's or the prince's honour; (ii) to accept subsidies was to be dependent on the subsidizer, and allowed it to interfere in the other country's domestic politics; (iii) subsidies led to war and were thus a strain on the public purse, stealing resources and preventing prosperity; (iv) subsidies fuelled war and led to the death of many young men”¹⁵⁸.

Framförallt beroendenaspekten tycks ha betonats i de undersökta riksrådsprotokollen. Subsidierna, när de omtalas gällande andra länder, framställs ha en nästan magisk förmåga att förvandla subsidiemottagaren till en slav åt Frankrikes intressen. En risk riksrådet oroade sig för var att

¹⁵⁴ Anushka Tischker, “The role of subsidies in seventeenth-century French foreign relations and their European context” i Svante Norrhem & Erik Thomson (red): *Subsidies, Diplomacy and State Formation in Europe, 1494–1789: Economies of Allegiance*, Lund: Lund University Press, 2020 s.27, 32; Helferrich, 2020, s.45

¹⁵⁵ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 72, 21/7 1680

¹⁵⁶ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 74, 18/10 1681

¹⁵⁷ Rudelius, 1942, s. 3f

¹⁵⁸ Norrhem, 2019 s. 192

Frankrike skulle vända sig emot Sverige ifall Sverige inte avtalade en ny allians med landet. Man menade då att Frankrike inte skulle behöva angripa Sverige direkt utan via sina subsidiepengar kunna vända Sveriges grannar emot henne. Nils Brahe sade i den här kontexten att Frankrike med penningar skulle kunna ”debauchera” länder såsom Lüneburg, Brandenburg, Holland, och Danmark. Även Polen beskrevs svårt att lita på eftersom de ”fransöske penningarna” där ”mycket förmåå”.¹⁵⁹ Vi såg ovan hur relationen den 4:e juli 1682 framställde Danmark och Brandenburg i det närmaste som slavar till Frankrike när de behövde stödja Frankrikes intressen på kongressen i Frankfurt.¹⁶⁰ Riksrådet tycks ha velat undvika att Sverige skulle framstå på ett sådant sätt. Anledningen till att Sverige inte vill framstå som beroende av Frankrike har återigen förmodligen med föreställningar om suveränitet att göra. Som vi såg under ovanstående rubrik tycks det inte varit helt lätt att motta subsidier utan att detta hotade mottagarens suveränitesanspråk.

Motståndet mot subsidier var dock knappast kompakt. Efter att Oxenstierna dömt ut subsidier i fredstid som en pest framhöll han att de kan komma till nytta i krig. Under ett möte 1682 återkom Karl XI gång på gång till att man borde försöka utverka subsidier ur sina nya allierade Holland, Österrike och Spanien. Karl XI framstod i det närmaste besviken över att han ännu inte blivit erbjuden några. ”Dhet måste likwäl dhem remonsteras [framställas för dem] att när wy hållo meds frankryke fingo wy så storer subsidier, nog kunna dhe 3 tillhopa [tillsammans] göra något sådant.”¹⁶¹ Likt de flesta tillfällen Sverige accepterade subsidier var säkerligen de statsfinansiella skälen den största motivationen bakom Karl XI:s insisterande. Tryntje Helfferich som skriver om tyska furstars mottagande av subsidier under 30-åriga kriget framhåller att det fanns tvetydiga attityder till subsidier. Förvisso ansågs subsidierna ibland skada mottagarens heder. I vissa kontexter verkar de dock ha setts som tecken på uppskattning och vänskap från givarens sida.¹⁶² Kanske kan denna senare dynamik spela in när Karl XI ovan jämför det givmilda Frankrike med landets nuvarande allierade som väl tillsammans borde kunna visa lika stor uppskattning för den svenska alliansen.

¹⁵⁹ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 73, 6/10 1680; RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 77, 31/7 1682

¹⁶⁰ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 77, 4/7 1682

¹⁶¹ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 77, 31/7 1682

¹⁶² Helfferich, 2020 s.51

Lag och rätt

Riksrådet uppvisade genomgående en stor respekt för ingångna avtal. I diskussionerna om de franska subsidierna spenderades exempelvis mycket av diskussionstiden på hur man borde tolka de subsidieavtal som Frankrike och Sverige hade ingått. Riksrådet tycks inte ha varit intresserat av att tala till Frankrikes egenintresse utan verkar ha föreställt sig att landets representanter skulle gå att övertyga med rätt argument om hur tidigare avtal bör tolkas.¹⁶³ Enligt Ragnhild Hatton fanns det under Ludvig XIV:s regeringstid en uppfattning om att en kung som inte höll sitt ord skadade sin "gloire".¹⁶⁴ Vikten man fäste vid att hålla avtal beror därav sannolikt delvis på kopplingen till status. En bra illustration av avtalens betydelse utgörs av en förfrågan från den danske kungen som inkom under september 1683. Respekten för avtal hamnade då i konflikt med Sveriges realpolitiska intresse. Den danske kungens förfrågan utgjordes av en begäran att marschera sina trupper igenom det svenskkontrollerade Bremen för att besätta Holstein. Den danske kungen påpekade att detta var något han via tidigare avtal (förmodligen freden i Lund) hade rätt att begära. Johan Stenbock betonade att rådet hade två frågor att hantera, en juridisk ("dhe jure") och en politisk ("politice argumendo"). Juridiskt menade Stenbock att den danska kungen hade helt rätt. Politiskt var det dock emot Sveriges intresse att släppa in danska soldater i Holstein vars självständighet man länge hade försökt försvara.¹⁶⁵ I slutändan godkände riksrådet dock den danska kungens begäran. I beslutet spelade det in att man inte på juridiska grunder kunde argumentera emot den danska kungen. Man hade dock även en oro att den danske kungen skulle ha använt Sveriges avtalsbrott som en casus belli [legitim anledning att förklara krig] ifall Sverige hade nekat honom.¹⁶⁶

Som vi såg tidigare i uppsatsen var riksrådet även vid andra tillfällen oroade över att Sveriges fiender skulle få tillgång till legitima anledningar att förklara krig emot landet vilket riksrådet bland annat misstänkte var anledningen till att kurfursten i Brandenburg porträtterade Sverige som en förbrytare mot den Westfaliska freden. Riksrådet tycks alltså, i enlighet med Pärtel Piirimäes forskning, ha betraktat krig som en regelstyrd affär. Såsom Piirimäe påpekat var kraven för att kunna förklara krig högt ställda och det fästes stor vikt vid att man vid en

¹⁶³ Se t.ex. rådets diskussion om subsidier RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 72, 24/2 1680

¹⁶⁴ Hatton, 1976, s.20

¹⁶⁵ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 79, 12/9 1683

¹⁶⁶ Rådets omröstning kan ses i: RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 79 12/9

krigsförklaring skulle kunna ge goda skäl för sitt agerande.¹⁶⁷ Riksrådet verkar i enlighet med denna norm ha agerat för att inte ge landets fiender argument som skulle stödja en legitim krigsförklaring.

Vid ett tillfälle argumenterade även rådsmedlemmen Gustaf de la Gardie för att monarkers agerande borde begränsas av folkrätten ("Ius gentium"). Argumentet förekom under en diskussion under sensommaren 1683 då det inkommit en förfrågan från en engelsk diplomat till den svenska fältmarskalken Henrik Horn om att han skulle arresteras några påstådda engelska rebeller som enligt uppgift gömde sig i den svenska besittningen Stade. Redan frågan som inledde diskussionen handlade om ifall utlämnandet av rebellerna var kompatibelt med folkrätten. Frågan om utlämning splittrade riksrådet på ett principiellt plan. Vissa röster menade att man borde avvakta då det endast var en engelsk diplomat och inte den engelska kungen själv som pekade ut de berörda engelsmännen som rebeller. Ernest Creutz ansåg att man borde gå den engelska ministern till mötes då det enligt honom gick emot Guds lag att rebeller skulle slippa fria. Gustaf de la Gardie ansåg dock att man inte kunde bryta mot folkrätten. Han menade att band mellan kungar endast får syfta till att determinera folkrätten ("Ius gentium"), inte upphäva den. Han menade också att det var många oskyldiga i England som blev fällda för brott då bevisbördan låg på den anklagade. Dessutom hänvisade han till det inrikespolitiska kaoset i Englands (dåvarande) närtid vilket gjorde att man aldrig kunde veta vem som skulle ha makten i landet härnäst.¹⁶⁸ Gustaf de la Gardies kommentar, och frågan som inleder diskussionen tyder här återigen på att riksrådet inte uppfattade världen som anarkisk – det fanns regler som behövde respekteras.

Riksrådsprotokollen tycks stämma bra överens med Pärtel Piirimäes tes om att respekt för internationell lag ansågs viktigt under den tidigmoderna tiden. Detta i motsats till de teorier som velat betona att suveränitet ledde till en anarkisk internationell ordning där den suveräna staten kunde agera hur den ville. Ännu viktigare än att upprätthålla internationell lag verkar dock vara att upprätthålla ingångna avtal. Denna aspekt verkar likt status ha en konkret inverkan på politiken som vi såg till exempel när det gällde Danmarks trupptransporter till Holstein.

¹⁶⁷ Se rubriken 'begrepp' för utveckling av detta

¹⁶⁸ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 73, 12/9 1683

I begreppsdelens ovan såg vi att det också finns en debatt kring huruvida det existerade ett ideal om så kallad 'westfalisk suveränitet' under 1600-talet. Föreställde sig 1600-talsmänniskorna att varje land hade rätt att sköta sina egna angelägenheter? En av riksrådets diskussioner från år 1683 ger sken av att så skulle vara fallet.

Efter att ha spenderat tidigare möten under året med att diskutera krigsstrategi och en potentiell allians med Lüneburg dök under maj och juni 1683 synbart från ingenstans en diskussion upp kring ett enskilt rättsfall som skulle avgöras i Göta hovrätt. De vars mål skulle hanteras var adelsdamen Märta Sofia Krabbe och hennes man. Riksrådet presenterade aldrig exakt vad rättsfallet består i mer än att det berörde parets gods i Skåne. Kristian V hade dock via sin ambassadör låtit framställa en protest mot det svenska rättsfallet mot paret. Att den danska kungen intervenerade i en process som riksrådet såg som en intern svensk angelägenhet togs inte väl emot. Man påpekade att den danska kungen inte respekterade Karl XI:s suveränitet. Karl XI själv sade "Jag undrar att konungen i danmark will mehera sig i dhe saker som honom inthet wedkomma, så mycket lytet som han will att wy skola beggå oss i hans saker, så willia wy icke heller wetta af at han bekymbrar sig om våre undersåtares saker". Även Johan Stenbock bad kungen att inte ge efter för den danske kungen. "Sådant tillåtas i inthet land, bad Kongl Mt att inthet tillåta sådant, som bende till Kongl Mt respectz förklening". Likt Stenbock menade även Karl XI att landets "reputation" hängde på att man stod fast vid processen mot paret.¹⁶⁹

Den danske kungen verkar inte medvetet ha gjort intrång i Sveriges suveränitet. Problemet tycks snarare ha bestått i att både den danska och svenska kungen uppfattade Märta Sofia Krabbe som sin undersåte.¹⁷⁰ Oavsett vem som hade rätt i tvisten tyder kontroversen dock på att riksrådet fäste stor vikt vid att inte låta utländska furstar påverka vad de uppfattade som det egna landets angelägenheter. Derek Croxtons tes, presenterad i begreppsavsnittet, om att det inte fanns en utvecklad idé om westfalisk suveränitet under 1600-talet kan dock inte anses motbevisad. Såsom han framhåller måste testet för om westfalisk suveränitet existerar bestå i att stater erkänner andra stater deras rätt att hantera sina inre angelägenheter. Att statsmän klagade på att folk

¹⁶⁹ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 73, 22/5 1683

¹⁷⁰ RA, Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, vol. 73, 23/5 1683, 22/9 1683

utifrån intervenerar i deras domän menar han förekommit minst sedan medeltiden.¹⁷¹ Mot bakgrund av detta förslag på test kan betonas att Sverige självt inte stod fritt från anklagelser om att intervensera i andra länders affärer. Rudelius beskriver hur Sverige 1682 framförde protester kring att den danske kungen börjat beskatta områden som Sverige ansåg tillhörde hertigen av Holstein. Den danske kungen försvarade sig då med påpekanden om att svenskarna inte borde lägga sig i hans ”domestique” sak.¹⁷² Det kan alltså mycket väl stämma att Croxton har rätt i sin karaktärisering – man betonade gärna sin egen westfaliska suveränitet men var tveksam till att erkänna andras.

Sammanfattning

Ett antal ideal tycks ha styrt hur riksrådet resonerade kring internationell politik. Riksrådet uppvisade genomgående en hög respekt för internationell rätt och för avtal man ingick i. I debatten om det åtalade adelsparet uppvisade svenskarna en inställning till extern suveränitet liknande den moderna – där andra stater inte ska få påverka det egna landets egna angelägenheter. Att riksrådet ville hålla den danska kungen utanför landets affärer betyder dock inte nödvändigtvis att riksrådet alltid respekterade andra länders westfaliska suveränitet. Riksrådet verkar även trots på idén om legitima krig, varvid de försökte undvika att landets fiender fick tillgång till legitima krigsanspråk. Förutom respekt för lag och avtal verkar riksrådet hyst ett ideal om att Sverige borde vara oberoende och klara sig självt. Realiteten under 1680-talet tillät inte Sverige möjligheten att stå ensamt, vilket riksrådet aldrig kontemplerade. Hänvisningarna till oberoende ska kanske därför mest ses som ett sätt att visa idealet symbolisk respekt. Delar av riksrådet tycks även ha sett ner på subsidier. Tanken tycks ha varit att subsidierna riskerade att göra Sverige beroende av subsidiegivaren och att det därmed skulle tvingas agera emot sitt intresse. När Sverige inte fick subsidier av sina nya allierade verkar åtminstone Karl XI dock blivit besviken. Även om det tycks ha funnits viss rädsla för subsidier kan de alltså också haft en funktion i att befästa vänskaper.

¹⁷¹ Croxton, 1999, s.571

¹⁷² Rudelius, 1942, s.168

Slutdiskussion

Syftet med denna uppsats var att undersöka det hur det svenska riksrådets diskussioner om allianspolitik påverkades av ideal kring vänskap, status och suveränitet. När det gäller vänskap såg vi att riksrådet verkar ha uppfattat allianser som i viss mån personliga. Inom relationen skulle idealt ömsesidig välvilja, öppenhet och jämbördig status råda mellan furstarna. När planerna på en ny allians med Frankrike kritiserades, formulerades därför mycket av kritiken i personliga termer. Frankrike anklagades bland annat för att undergräva den svenska kungens suveränitet, för att inte vilja Sverige väl och för att ljuga och undanhålla information. När Sverige istället närmade sig Holland hyllades istället dess vänskapliga kvaliteter av framförallt Bengt Oxenstierna.

Argument som rörde den svenska kungens status i utlandet användes som ett av argumenten, framförallt av Bengt Oxenstierna för att Sverige skulle bryta med Frankrike och alliera sig med Holland. De tyska (protestantiska) furstarna och potentiellt även Europas protestanter i största allmänhet framstår i protokollen som de viktigaste publikerna Sverige ville vinna status ibland. Sverige verkar framförallt sökt anseende hos dessa publikerna genom att framställa sig själv som garant av Westfaliska freden och som försvarare av protestantismen. Båda dessa anspråk stod dock delvis i konflikt med Sveriges realpolitiska intressen av att vara allierad med antingen Frankrike eller den Tysk-romerska kejsaren. Vikten det svenska riksrådet fäste vid status bör enligt uppsatsen förstås mot bakgrund av en karaktärisering av den europeiska internationella politiken som ett furstesamhälle.

Även bortsett från specifika allianser såg vi att riksrådet uttryckte en generell ovilja mot allianser och subsidier. Denna ovilja bör enligt uppsatsen förstås mot bakgrund av att den svenska kungens suveränitet kunde ifrågasättas ifall han framstod som beroende av utomstående makter. Ytterligare ett hot mot kungens suveränitet var när utomstående länder gjorde intrång i vad rådet ansåg vara Sveriges egna angelägenheter vilket demonstrerades i konflikten om den svenska rättsprocessen mot Märta Sofia Krabbe som den danska kungen intervenerade i. Riksrådets motstånd tyder på att de värderade westfaliska suveränitetsprinciperna när det gällde det egna landet. Andra konflikter med Danmark tyder dock på att man kanske inte erkände andra länder samma rättigheter. Även om rådet tycks ha trott på idén om suveräna stater så verkar de inte ha

upplevt världen som anarkisk där varje stat fick göra som den ville. Genomgående uppvisade rådet en respekt för ingångna avtal, legitima krig och refererade i en diskussion även till den så kallade folkrätten - 'ius gentium'.

Ska man lyfta blicken från de enskilda resultaten framstår förståelsen av allianspolitiken utifrån ett europeiskt furstesamhälle som centralt för nästan alla analyser inom denna uppsats.

Betydelsen av erkännande från andra stater och konkurrensen om platser i hierarkin utgjorde som vi redan diskuterat sannolikt grund för riksrådets argument om kungens anseende och rykte.

Även suveränitet och vänskap tycks dock ha fått sin betydelse från att den svenska kungen behövde bevaka sitt anseende. Suverän status har i den här uppsatsen inte betraktats som något självklart Sverige en gång uppnått och därför alltid skulle inneha. Istället har landets suveränitet betraktats som någonting man aktivt behövde försvara och få erkänt av andra stater. Både (delar av) Frankrikes agerande gentemot Sverige under alliansförhandlingarna 1680 och under skånska kriget, och den potentiella beroendeställning den svenska kungen riskerade hamna i när han sökte allianser och subsidier utgjorde här ett hot mot att bli respekterad som en fullvärdig suverän. Såsom diskuterades framförallt i 'status'-delen av undersökningen verkar det inte som att det existerande någon speciellt stor motsättning mellan att agera i enlighet med landets säkerhetsintresse och att agera för att stärka landets och monarkens status. Att se till att landet hade högt och gott anseende i omvärlden var sannolikt i sig själv en säkerhetsstrategi. Försvaret av rikets status verkar dock ha framträtt som meningsfullt utan att en explicit koppling till rikets säkerhet benämndes.

Anledningen till att den tidigare forskningen om perioden bortsett från att betona och förklara de aspekter denna uppsats lyft misstänker jag beror mycket på de förutsättningar tidigare forskning bedrivits utifrån. Såsom jag argumenterade i forskningsläget så utgår den tidigare forskningen, i den mån den försökt sig på övergripande förklaringar, från en i grunden realistisk förståelse av internationell politik. En sådan utgångspunkt har varit bra för att identifiera Sveriges säkerhetsstrategier under den undersökta perioden, vilket onekligen är viktigt, men missat en hel del andra aspekter av hur Sveriges utrikespolitik blev meningsfull för de som formulerade den. Man bör minnas att Carlson, Fähræus och Rudelius inte försökt besvara samma fråga som föreliggande uppsats. De har försökt besvara varför Sverige valde den utrikespolitiska kursen

valde medan denna uppsats fokuserat på hur riksrådet uppfattade den politik den förde. Utan att ha gjort lika breda undersökningar som mina företrädare vill jag inte underkänna deras resultat när det kommer till att besvara den fråga Carlson, Fähræus och Rudelius undersökt. Jag vill dock konstatera att det knappast tycks som att det svenska riksrådet själva uppfattade världen såsom realistiska internationella teoretiker gör. Vill man fånga deras upplevelse av att styra landet i slutet av 1600-talet tycks en realistisk utgångspunkt därför leda en fel. Mer fruktsamt tycks då vara att istället tolka politiken utifrån realiteten av ett furstesamhälle där furstar behövde kämpa för att behålla sin ställning och status.

1947 utkom Åke Stille med sin avhandling om svensk utrikespolitik mellan år 1689–1692.¹⁷³ Detta är det nyaste verk längre verk som finns att tillgå om Sveriges utrikespolitik på 1680-talet. Även om just detta decennium kanske är ovanligt utforskat är den moderna utgivningen om utrikespolitiken under svensk stormaktstid gles. Det verkar som att få svenska forskare idag intresserar sig för denna aspekt av vår historia. Kanske bedöms det vara ålderdomligt och tråkigt. 1800-talets historiker undersökte ämnet med stor entusiasm. Idag väcker en undersökning av äldre adelsmäns diskussioner om kungar och krig kanske inte samma känslor. Vad jag hoppas att jag kunnat demonstrera i den här uppsatsen, vid sidan av forskningsresultaten, är dock att en undersökning av tidigmodern utrikespolitik inte alls behöver begränsa sig till redogörelser över fältslag, generaler och juridiska dokument. Utrikespolitiken var dynamisk och personlig. Den var oron över att skicka tusentals män till sin död på andra sidan östersjön och den var ilskan över att inte bli adresserad med rätt titel vid den Tyskromerska kejsarens hov. Vilket nyare verk om europeisk utrikespolitik visar, varav en del använts inom denna uppsats, finns också mycket nytt att upptäcka inom detta fält. Karl XI, Magnus Gabriel de la Gardie, Bengt Oxenstierna och deras gelikar må ha varit adliga och må ha spenderat mycket av sin tid med att tänka på kungar och krig. För vår skull förtjänar de dock att bli undersökta igen.

¹⁷³ Åke Stille, *Studier över Bengt Oxenstiernas politiska system och Sveriges förbindelser med Danmark och Holstein-Gottorp, 1698–1692*, Uppsala: Almqvist & Wiksells, 1947

Källförteckning

Otryckt källmaterial

Riksarkivet Stockholm (RA):

Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, huvudserie, vol. 72

Referenskod: SE/RA/1111/A1/72

Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, huvudserie, vol. 73

Referenskod: SE/RA/1111/A1/73

Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, huvudserie, vol. 74

Referenskod: SE/RA/1111/A1/74

Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, huvudserie, vol. 77

Referenskod: SE/RA/1111/A1/77

Det odelade kansliet, rådsprotokoll 1621–1723, huvudserie, vol. 79

Referenskod: SE/RA/1111/A1/79

Litteratur

Asker, Björn, *Hur riket styrdes: Förvaltning politik och arkiv 1520–1920*, Riksarkivet, 2007

Askgaard, Finn, ”Kampen till sjöss” i Göran Rystad (red), *Kampen om Skåne*, Lund: Historiska media, 2005, s.171–186

Carlson, Fredrik Ferdinand, *Sveriges historia under konungarne af Pfalziska huset*, band 4, Stockholm: Norstedts, 1875

Carlson, Fredrik Ferdinand, *Sveriges historia under konungarne af Pfalziska huset*, band 3, Stockholm: Norstedts, 1874

Croxton, Derek, ”The Peace of Westphalia of 1648 and the Origins of Sovereignty”, *The International History Review*, 21:3, 1999, s.569–591

Ellehøj, Svend, ”Danmark-Norge efter fredsslutet”, i Göran Rystad (red): *Kampen om Skåne*, Lund: Historiska media, 2005, s.321–334

Eriksson, Ingvar, *Nils Bielke 1644–1716: Firad i nådens dagar, fälld i onådens*, Stockholm: Atlantis, 2000

Flurschütz da Cruz, Andreas, “Subsidy treaties in early modern times: the example of the German principality of Waldeck” i Svante Norrhem & Erik Thomson (red): *Subsidies, Diplomacy and State Formation in Europe, 1494–1789: Economies of Allegiance*, Lund: Lund University Press, 2020 s. 173–187

- Fåhræus, Rudolf *Om förändringen af Sveriges allianssystem åren 1680–1682: i dess samband med de Europeiska förvecklingarna*, Uppsala: Almqvist & Wiksells, 1891
- Gyllenstierna, Ebbe, ”Kriget i Tyskland” i Göran Rystad (red), *Kampen om Skåne*, Lund: Historiska media, 2005, s.187–206
- Gustafsson, Harald, “Reviews” *Scandinavian Journal of History* 22:4, 1997 s.305-306
- Hatton, Ragnhild, ”Louis XIV and his Fellow Monarchs” i Ragnhild Hatton (red): *Louis XIV and Europe*, London: The Macmillan Press, 1976, s.16-59
- Helfferrich, Tryntje, “‘Unter den Schutz Frankreichs’: German reception of French subsidies in the Thirty Years’ War”, i Svante Norrhem & Erik Thomson (red): *Subsidies, Diplomacy and State Formation in Europe, 1494–1789: Economies of Allegiance*, Lund: Lund University Press, 2020, s.43-67
- Hennings, Jan & Tracey Sowerby, “Introduction: Practices of diplomacy” Tracey Sowerby & Jan Hennings (red): *Practices of Diplomacy in the Early Modern World c.1410-1800*, New York: Routledge, 2017, s.1-22
- Hochedlinger, Michael, *Austria’s Wars of Emergence: 1683-1797*, Harlow: Pearson Education Limited, 2003
- Krasner, Stephen *Sovereignty: Organized Hypocrisy*, Princeton: Princeton University Press, 1999
- Kugeler, Heidrun, ”*Le Parfait Ambassadeur*”: *The theory and practice of diplomacy in the century following the peace of Westphalia*, diss., University of Oxford, 2006, tillgänglig: <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:be69b6b3-d886-4cc0-8ae3-884da096e267>
- Landberg, Georg *Den svenska utrikespolitikens historia*, band 1:3 1648-1697, Stockholm: Norstedts, 1952
- Lesaffer, Randall, “Amicitia in Renaissance Peace and Alliance Treaties (1450-1530)” *Journal of the History of International Law* 4, 2002, s.77-99
- May, Niels “Staged sovereignty or aristocratic values?: Diplomatic ceremonial at the Westphalian peace negotiations (1643-1648)” i Tracey Sowerby & Jan Hennings (red): *Practices of Diplomacy in the Early Modern World c.1410-1800*, New York: Routledge, 2017, s.80-94
- Nilsson, Sven *På väg mot reduktionen*, Stockholm: Natur och Kultur, 1964,
- Norrhem, Svante, *Mercenary Swedes: French subsidies to Sweden 1631-1796*, Lund: Nordic

- Academic Press, 2019
- Osborne, Toby "The Surrogate War between the Savoys and the Medici: Sovereignty and Precedence in Early Modern Italy", *The International History Review*, 29:1, 2007, s.1-21
- Piirimäe, Pärtel, "Westphalian myths and the idea of external sovereignty" I Hent Kalmo & Quentin Skinner (red) *Sovereignty in Fragments*, New York: Cambridge University Press, 2010, s.64-80
- Ringmar, Erik *Identity, interest and action: A cultural interpretation of Sweden's intervention in the Thirty Years War*, New York, Press syndicate of the University of Cambridge, 1996
- Roberts, Michael "Introduction" i Michael Roberts (red): *Sweden's Age of Greatness 1632-1718*, London: The Macmillan press, 1973, s.1-19
- Roshchin, Evgeny "The concept of Friendship: From Princes to States", *European Journal of International Relations* 12:4, 2006, s.599–624
- Rudelius, Karl-Elof *Sveriges utrikespolitik 1681–1684: Från garantitraktaten till stilleståndet i Regensburg*, Uppsala: Almqvist & Wiksells, 1942
- Rystad, Göran, "Skånska kriget och kampen om hegemonin i Norden" i Göran Rystad (red): *Kampen om Skåne*, Lund: Historiska media, 2005, s.13–21
- Rystad, Göran, "Vägen till fred" i Göran Rystad (red): *Kampen om Skåne*, Lund: Historiska media, 2005, s.301–320
- Rystad, Göran, *Karl XI: En biografi*, Lund: Historiska media, 2003 (2:a utg.)
- Runeby, Nils, *Monarchia Mixta: Maktfördelningsdebatt i Sverige under den tidigare stormaktstiden*, Stockholm: Svenska bokförlaget, 1962
- Skinner, Quentin, "The sovereign state: A genealogy" i Hent Kalmo & Quentin Skinner (red) *Sovereignty in Fragments*, New York: Cambridge University Press, 2010, s.26-46
- Stade, Arne, "Slaget vid Lund" i Göran Rystad (red) *Kampen om Skåne*, Lund: Historiska media, 2005, s.107–162
- Sternberg, Giora, *Status Interraction during the reign of Louis XIV*, Oxford: Oxford University press, 2014
- Stille, Åke, *Studier över Bengt Oxenstiernas politiska system och Sveriges förbindelser med Danmark och Holstein-Gottorp, 1689–1692*, Uppsala: Almqvist & Wiksells, 1947
- Stollberg-Rilinger, Barbara *The Emperor's Old Clothes: Constitutional History and the Symbolic Language of the Holy Roman Empire*, Berghahn Books, 2015
- Spruyt, Hendrik, *The sovereign state and its competitors*, Princeton: Princeton University Press,

1994

- Symcox, Geoffrey "Louis XIV and the Outbreak of the Nine Years War" i Ragnhild Hatton (red): *Louis XIV and Europe*, London: The Macmillan Press, 1976, s.179-212
- Tischer, Anushka "The role of subsidies in seventeenth-century French foreign relations and their European context" i Svante Norrhem & Erik Thomson (red): *Subsidies, Diplomacy and State Formation in Europe, 1494–1789: Economies of Allegiance*, Lund: Lund University Press, 2020, s.25-42
- Wilson, Peter "'Mercenary' contracts as Fiscal-Military Instruments" i Svante Norrhem & Erik Thomson (red): *Subsidies, Diplomacy and State Formation in Europe, 1494–1789: Economies of Allegiance*, Lund: Lund University Press, 2020, s.68-92
- Windler, Christian "Afterword: From social status to sovereignty – practices of foreign relations from the renaissance to the *Sattelzeit*", i Tracey Sowerby & Jan Hennings (red): *Practices of Diplomacy in the Early Modern World c.1410-1800*, New York: Routledge, 2017, s.254-266
- Ågren, Kurt, "The *reduktion*" i Michael Roberts (red): *Sweden's Age of Greatness*, London: Macmillan Press, 1973, 237-264

Uppslagsverk

- Asker, Björn, "Clas Rålamb" i *Svenskt biografiskt lexikon*, tillgänglig:
<https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/6296>, 2000–2002
- Dahlgren, Stellan "Johan Gabriel Stenbock" i *Svenskt biografiskt lexikon*, tillgänglig:
<https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/20071>, 2007–2011
- Jonasson, Gustaf "Bengt Oxenstierna" i *Svenskt biografiskt lexikon*, tillgänglig:
<https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/7886>, 1992–1994
- Korab-Karpowicz, Julian, "Political Realism in International Relations" i Edward Zalta (red): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2018 Edition), tillgänglig:
<https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/realism-intl-relations/>
- Turchetti, Mario, "Jean Bodin", i Edward N. Zalta (red.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2018 Edition), tillgänglig:
<https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/bodin/>
- Philpott, Daniel "Sovereignty", i Edward N. Zalta (red) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2016 Edition), tillgänglig:
<https://plato.stanford.edu/archives/sum2016/entries/sovereignty/>
- Wittrock, Georg "Magnus Gabriel de la Gardie", i *Svenskt biografiskt lexikon*, tillgänglig:
<https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/17381>, 1931 (hämtad 19/5 2020)
- Wittrock, Georg, "Johan Adlercrona" i *Svenskt biografiskt lexikon*, tillgänglig
<https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/5552>, Svenskt biografiskt lexikon, 1918